

Verdraagzaamheid en pragmatische samenwerking in de Vlaamse beweging.

Hugo Verriest en August Vermeylen 1895-1914. Deel 3

ROMAIN VANLANDSCHOOT

HOOGTEPUNT 1910-1914

Een tussentijdse polemiek en een merkwaardig stilzwijgen

In de herfst van 1909 leek een rustpauze te komen in de samenwerking tussen Vermeylen en Verriest. Teksten en correspondentie zijn in 1910 niet veel te bespeuren. Maar voor de pastoor van Ingoogem draaide de carrousel van voordrachten onverstoort verder. Een daarvan leidde in dat jaar tot een kortsluiting met een deel van de vrijzinnigen. In het kader van de Brusselse Wereldtentoonstelling werd een reeks voordrachten geprogrammeerd, net zoals in Luik in 1905. Hugo Verriest kreeg de uitnodiging om in aanwezigheid van koning Albert I en koningin Elisabeth een toespraak te houden over de betekenis van de Vlaamse letterkunde. Via welke kanalen de uitnodiging is verstuurd, valt niet meer te achterhalen, maar het is meer dan plausibel dat de Koninklijke Academie en de Vereniging van Vlaamse Letterkundigen (vvl) een adviserende rol gespeeld hebben. Bovendien werden de Franstalige letterkundigen voorgesteld door Emile Verhaeren.²¹⁰ De ideologische verdeelsleutel had gewerkt. De katholieke Vlaamse priester Hugo Verriest kon dus als tweede spreken.

Uit de recente monumentale biografie van Paul Servaes, gewijd aan Emile Verhaeren, valt een en ander op te maken aangaande deze aangelegenheid. Deze feestelijke bijeenkomst was het gevolg van de profileringsdrang van Edmond Picard, die ijverde voor een officiële erkenning van een (Franstalige) schrijversvereniging, waarin Emile Verhaeren een hoofdrol zou spelen, maar ook van de groeiende vriendschappelijke

210. K. Van de Woestijne, De Tentoonstelling te Brussel, in: *Nieuwe Rotterdamse Courant*, 7 juli 1910, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk van Karel Van de Woestijne*, III, Gent, 1988, p. 621. Zie P. Theunis, *Karel Van de Woestijne. Biografie*, Antwerpen, 2010, pp. 217-222: De Brusselse wereldtentoonstelling in 1910.

Koning Albert I en koningin Elisabeth (linksboven), Edmond Picard (rechtsboven), Emile Verhaeren (linksonder) en Cyriel Buysse (rechtsonder). [ADV, VD 9, VC 1943, VPR 1359 en VPRY 252]

betrekkingen tussen de beroemde schrijver uit Sint-Amands aan de Schelde en het jonge prinsenvaar Albert I en Elisabeth. Sinds einde 1908 was er een ongewone briefwisseling ontstaan. Kort na zijn troonsbestijging schreef de nieuwe vorst persoonlijk om hem uit te nodigen naar het Salon van de Letterkunde voor de plechtige zitting op 5 juli 1910. En zo zouden Verhaeren en Verriest tegenover elkaar staan, net zoals de Franstalige schrijversorganisatie en de Vereniging van Vlaamse letterkundigen, waar Verriest een actief bestuurslid van was.

De portretten van de belangrijkste schrijvers prijken aan de muren van het Salon. In zijn verwelkoming had Picard, aldus het verslag van Karel Van de Woestijne in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, het over de "frissche, vrije, geestkrachtige bende uit Vlaanderen". De koning verheugde zich erover dat de dichters uit "toute la Flandre" hem kwamen begroeten en vermeldde nadrukkelijk Emile Verhaeren, "poète vraiment belge par la puissante expression de nos forces artistiques et des caractères de notre race...". Volgens het commentaar van Van de Woestijne voegde Albert I daaraan toe dat hij zich bijzonder verheugde "over de hartelijke verbondenheid der vertegenwoordigers onzer beider nationale talen. Aldus bevestigen zij dat ze, hoe zich ook in verschillende talen uitdrukkend, van hart en ziel Belg zijn, met gelijken ijver het genie van beide rassen verheerlijken."²¹¹ Deze voorspelbare woordkeuze van de koning, beaamd zowel door Van de Woestijne als Verriest, was niet de oorzaak van irritatie bij de Vlaamse auteurs. De irritatie had haar oorzaak in de werkwijze van Picard en waarschijnlijk ook van Verhaeren. Enige weken voordien, nl. op 21 juni 1910, had prof. Gustaaf Verriest – waarschijnlijk op vraag van zijn broer Hugo en de groep rond de vvl en Vermeylen – een brief geschreven aan Verhaeren: "Ne pourriez-vous pas terminer votre discours par un épilogue en flamand?" Het is bij dit beleefd verzoek gebleven.²¹² Noch de koning, noch Picard of Verhaeren hebben een woord 'Vlaams' gesproken. Een bijzonder gemotiveerde Verriest kon dus het woord nemen om het Vlaamse aandeel wel degelijk in de verf te zetten.

De toespraak had plaats 'in de zale der voordrachten', op dinsdag 5 juli. Verriest had geen moeite om een symbolische betekenis te geven aan het feit dat zowel hijzelf als geheel Vlaanderen "*langs de laan der Natiën en Volkeren*" zijn entree in Brussel hadden gemaakt. Men heeft de tot mythe geconsacreerde en onconventionele aanspreektitel "*Koning, Koningin*" van de "*simpele pastor van te lande*" nooit meer vergeten.²¹³ Wat wou hij echter bij deze gelegenheid benadrukken? Omdat voor

211. P. Servaes, *Emile Verhaeren. Vlaams dichter voor Europa*, Antwerpen, 2012, pp. 724-726.

212. P. Servaes steunt op H. Frets, *L'élément germanique dans l'oeuvre d'Emile Verhaeren*, Genève, 1975 (herdruk van de originele uitgave uit 1935).

213. Men hoeft er maar F. De Pillecyn, *Hugo Verriest. Zijn leven en werken*, Tielt, 1941², p. 184 op na te slaan: "... dat klonk zoo vorstelijk uit den mond van Verriest dat hijzelf erbij hooger groeide en op

hem literatuur, Vlaamse beweging en volksontwikkeling één geheel uitmaakten, had hij het over “*de dubbele bloei der Vlaamsche letteren*”, zowel in de “*boek- en papierwereld*”, de feitelijke literaire productie, als “*in het wezen van mijn volk*”. Net als Vermeylen in 1905, wou hij eerst de afgelegde weg afmeten en met Vermeylen kwam hij uit op Gezelle en Rodenbach, met een duidelijke verwijzing naar de recente Roeselaarse viering.

Toen liep het fout in zijn cultuurhistorisch overzicht. Zijn volgende ankerfiguur was inderdaad Streuvels, die op dat ogenblik de grenzen van de West-Vlaamse horizon reeds ver overschreden had. Maar hij situeerde de met de staatsprijs bekroonde schrijver binnen een provincialistisch pantheon van secundaire auteurs, van wie Caesar Gezelle, Delfien Vanhoute en Omer Karel De Laey nog enige bekendheid overhouden. Net als Vermeylen een plejade van jonge liberale en vrijzinnige, naast katholieke ‘woordkunstenaars’ uit alle Vlaamse gouwen op de literaire scene zette, zo debiteerde Verriest nu enkel over een West-Vlaamse galerij. Hij reduceerde, zoals Joris Van Parys terecht aanmerkte, “*de literatuur tot de West-Vlamingen Gezelle-Rodenbach-Streuvels*”.

Natuurlijk vernoemde Verriest wel enige vrijzinnigen, en op de eerste plaats onder de prozaschrijvers “*Vermeylen, onze sterkte en ons verweer*”. Zonder enige moeite vermeldde hij een aantal vrijzinnige tijdgenoten als Emmanuel De Bom, Herman Teirlinck, Maurits Sabbe, Lode Baekelmans en Gustaaf Vermeersch. Maar er waren belangrijke namen die hem niet over de lippen kwamen als Virginie Loveling, Reimond Stijns en bovenal Cyriel Buysse, “*al zijn de drie Oost-Vlaamse geuzen de enige romanschrijvers van betekenis die Vlaanderen in de laatste decennia van de 19de eeuw heeft voortgebracht*”.²¹⁴ Zeker, Vermeylen had ook een robbertje uitgevochten met de man van Nevele, eerst in 1897, naar aanleiding van de bespreking van het wetsvoorstel De Vriendt-Coremans, nadien in 1903 over de positionering van dialect en algemene taal in de literatuur.²¹⁵ Maar Buysse werd door Verriest gewoon doodgezwegen. Zo iets vroeg om reactie.

hetzelfde plan kwam als zijn verheven toehoorders.”

214. J. Van Parys, *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse & zijn tijd*, Antwerpen, 2007, p. 377.

215. A. Vermeylen, Onze taal voor den Senaat en voor Buysse, in: *Van Nu en Straks*, nieuwe reeks, jg. 2, februari 1897, nr. 1, pp. 67-72, opgenomen in: *August Vermeylen Verzameld Werk (AVWW)*, Brussel, II, 1951, pp. 109-116, waarin toch de ongemakkelijke zin voorkomt: “*Want, Buysse, gij hebt nooit Vlaams geschreven, en Frans waren de wendingen van uw taal.*” (p. 114, vetjes door AV); Particularisme?, in: *Vlaanderen*, jg. 1, 1903, pp. 322-334 en 376-384, opgenomen in: *AVWW [...]*, II, 1951, pp. 245-275, waar ten aanzien van Buysse gezegd wordt: “*De schrijfwijze van Streuvels in Langs de wegen is dus niet verwant aan Het gezin Van Paemel.*” Zie ook hoger bij *Een mooie herinnering aan het Kortrijkse congres (Wt, jg. 72, 2013, nr. 2, pp. 115-118)*.

Opmerkelijk is het verslag van Karel Van de Woestijne over deze voordracht in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*. De Gentse dichter, “nuchter en ironisch over feestzittingen”, zoals Van Parys aangeeft, “zweeft die zomernamiddag weg op een wolk van collectieve adoratie” ten aanzien van Verriest.²¹⁶ Van de Woestijne volgde hier het oude enthousiasme van de redactieploeg van *Van Nu en Straks* voor de visie van Verriest op de ‘Vlaamse’ boodschap van Gezelle en Rodenbach. Maar wat hield de opdracht van Verriest eigenlijk in? Op de Wereldtentoonstelling verwachtte men toch een geactualiseerd en volledig overzicht van de eigen literatuur. De pastoor van Ingooigem maakte echter een eigengereide keuze: hij bleef binnen het stramien van het ‘herwordend Vlaanderen’.

In aanwezigheid van de koning wou Verriest een duidelijke boodschap nalaten, niet alleen over “*papier en boekwereld*”: “*Het volk herleeft door zijn eigen kunst en letteren*”. Dit tweede deel leek echter meer een typische improvisatie te zijn geweest, waarvan de ‘pastor van te lande’ in hoge mate de kunst beheerste. Zij herinnerde aan zijn eerste voordracht in Roeselare op 26 december 1872, nu bijna 38 jaar geleden. Het Vlaamse volk “*herwordt (...) geen klein volk, geen minder volk, het oude groot volk*”. De conclusie klonk echter triomfantelijk, als een zekere overwinning, maar ook als een waarschuwing, rechtstreeks bedoeld voor de koning: de Vlaming “*is zijn eigen bewust en gaat zijn eigen wegen naar zijn volledig recht...*”. En de laatste zin was geladen met een oratorisch effect: “*wie zal er hem (de Vlaming) tegen houden en zijnen weg versperren? Niemand!*”²¹⁷ Het was een zinsnede die tot aan het uitbreken van de grote oorlog duizendvoudig herhaald werd: de realisatie van Vlaamse wetten lag als het ware voor het grijpen. Allereerst al voor de vernederlandsing van het middelbaar en hoger onderwijs.

Maar de draagwijdte daarvan moet gerelativeerd worden. De euforie van de Vlaamsgezinden overschreed verre het klaroengeschal van deze uitpraak. Natuurlijk kon Verriest bogen op ernstig voorbereidend werk in de onderwijscommissie van de Koninklijke Academie. De wet van 12 mei 1910 op de verdere vernederlandsing van het middelbaar onderwijs kon echter onmogelijk doorgaan als een volledige overwinning. Ze sterkte evenwel de moed van de Vlamingen om verder te gaan en het hele programma in ogenschouw te nemen, tot en met de vernederlandsing van de Gentse universiteit. Op dit elan schreef Verriest zich in en liet zijn oratorische begaafdheid inwerken op het publiek. In de bredere context van de politieke en

216. J. Van Parys, *Het leven [...]*, pp. 376-377.

217. De tekst van de rede werd opgenomen in *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 11, juli-augustus 1910, nr. 7-8, pp. 109-116; het tweede deel werd door de redactie zelf bijgesteld. De bekende slotzin kwam echter niet voor bij Van de Woestijne in de *NRC* van 7 juli 1910.

culturele actualiteit was deze toespraak op de Wereldtentoonstelling niet meer dan een jota. Jan Velaers vermeldt deze tot mythologie verheven gebeurtenis in 'de zale der voordrachten' niet eens.²¹⁸

In de vriendenkring van Verriest klonk de eerste reactie triomfantelijk, al kende Streuvels de ijdelheid van zijn pastoor. Op 11 juli schreef hij aan De Bom: "*Verriest is op 11 Juli gaan vieren naar Kortrijk (de behoefte om bemanifesteerd te worden). Hij straalt sedert Brussel...*"²¹⁹ Maar in de derde week reeds staken donderwolven op. Niet het improvisatorische slot van de voordracht zette kwaad bloed, wel het feit dat de grote liberale namen in de toespraak achterwege waren gebleven. De Antwerpse liberale kringen onder leiding van Ary Delen (1881-1950) maakten kabaal.²²⁰ In het nummer van 16 juli van *De Week*, een blad dat het uitdrukkelijk opnam voor Cyriel Buysse, verscheen van Ary Delen: "*Pastoor Verriest en de Vlaamsche letteren*", een "*sarcastisch requisitoir*", zoals Joris Van Parys aangeeft, "*waarin ongezouten de waarheid wordt gezegd over het selectieve geheugen en de literaire bijziendheid*" van de pastoor van Ingooigem.²²¹ Streuvels had de bui zien aankomen, al dacht hij dat Delen slechts de stroman was van belangrijke liberale voormannen uit Antwerpen, maar hij noemde geen namen (Pol De Mont? rv).²²²

Delen stuurde zijn tekst door aan Buysse, die op 23 juli dankbaar reageerde. De man uit Afsnee vond het volstrekt ongepast dat liberale dagbladen als het *Volksbelang* (Gent) en de *Vlaamsche Gazet* (Brussel) de voordracht van Verriest hadden opgemeld. En waarom moest in het spoor van de Ingooigemse pastoor Emmanuel De Bom dat voorbeeld volgen in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant*? In deze context werd de naam van August Vermeylen nergens vernoemd en ook die van Fernand Toussaint van Boelaere niet. Die had eveneens een boontje voor Verriest en schreef in *De Boomgaard* (in 1909 opgericht door André De Ridder) dat Delen en soortgenoten "*kniezers*" waren "*van wie toch mocht verwacht worden dat ze de kortzichtigheid*

218. J. Velaers, *Albert I. Koning in tijden van oorlog en crisis 1909-1934*, Tielt, 2009, pp. 96-97.

219. K. Smits, *Een bundeltje brieven. Stijn Streuvels en Emmanuel De Bom. De briefwisseling van de jaren 1900-1914*, Antwerpen, 2005, dl 1, p. 392.

220. Oud-leerling van Pol De Mont aan het Antwerpse atheneum, op dat ogenblik werkzaam in de stadsadministratie. Medewerker aan de *Alvoorder* (1900-1901) en voornamelijk aan *Ontwaking* (1896-1910), een links-radicaal (Antwerps) blad waarin ook De Bom, Vermeylen, Streuvels en Van de Woestijne even publiceerden. Het had als leidraad een motto van Albrecht Rodenbach: 'Vooruit! Eenieder hou zich sterk! Vooruit! Voor ons misprezen werk!' Deze overtuigde sociaaldemocraat liep niet langer hoog op met De Bom en Vermeylen. Zie W. Van Rooy & M. Somers, *Ontwaking*, in: *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging (NEVB)*, Tielt, 1998, pp. 2308-2309.

221. J. Van Parys, *Het leven [...]*, pp. 377-378; M. de Ridder, *Ouverture 1912. Literatuur en Vlaamse Beweging aan de vooravond van de Grote Oorlog*, Antwerpen, 2008, p. 178.

222. St. Streuvels aan E. De Bom, 20 juli 1910, in: K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 392 en II, p. 189.

ontgroeid" waren. Buysse zelf geloofde echter dat de reactie van Delen niet veel zoden aan de dijk zou zetten.²²³

Deze heftige woordenwisseling sleepte aan tot einde 1910, getuige de correspondentie tussen Streuvels en De Bom. Nauwelijks was de zomer voorbij of Buysse heropende de polemiek. In *De Week* van 1 oktober liet hij "*Mijn Kop*" verschijnen, een persiflage op de reeks van *Twintig Vlaamsche Koppen* van Verriest. Hoe konden al die West-Vlaamse onbenullige figuren in de rij staan en hij niet? Diezelfde tekst stuurde hij ook naar de *Groene Amsterdammer*. Het oorlogje om Verriest ging dus gewoon door, maar de pastoor, zoals Streuvels aangaf op 8 oktober, vertrok welgezind op voordrachtentoeernee in Nederland, deze keer in Amsterdam over Rodenbach en de Vlaamse studentenbeweging.²²⁴

In katholieke kringen bleef men ondertussen de belaagde Verriest verdedigen. Maria Belpaire scherpte de pen in *Hooger Leven* van 15 oktober. Zij vond de jongliberale pers te uitdagend. Net op die dag stuurde Jozef Muls een ingezonden stuk naar *De Week*, onder de titel "*Over Twintig Vlaamsche Koppen*".²²⁵ Ook André De Ridder snelde Verriest ter hulp en bood de kolommen van *De Boomgaard* aan om Buysse repliek te geven. In zijn antwoord liet de pastoor diplomatisch verstek gaan. Hij gaf grif toe het werk van Buysse niet te kennen, alleen "*van hoeren zeggen*": "*hoe hij het vlaamsch beschimpt, hoe hij het nederlandsch veracht, hoe hij zijn volk misprijst...*" Dat was een verre echo van Vermeylens diatribe tegen Buysse in *Vlaanderen* 1903.²²⁶ Hoe gevoelig de uitspraken van Verriest bij Buysse lagen, leert ons diens brief aan uitgever C.A.J. Van Dishoeck, van 14 december 1910. Daarin heeft hij het over koning Albert I en de Vlaamse letterkunde. "*Het schijnt dat hij werkelijk Vlaamsche boeken leest.*" Ironisch voegt hij daaraan toe: "*Als hij begint met Verriest: 20 Vlaamsche Koppen, zal hij ineens goed op de hoogte zijn.*"²²⁷

223. H. Speliers, *Dag Streuvels. Ik ken de weg alleen*, Leuven, 1994, p. 343; K. Smits, *Een bundeltje [...]*, II, p. 190; J. Van Parys, *Het leven [...]*, pp. 378-379; M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk. De activistische tegentraditie in de Vlaamse letteren 1912-1933*, onuitgegeven proefschrift, Universiteit Antwerpen, 2009, p. 166.

224. Briefwisseling Streuvels-De Bom, 3, 8 en 11 oktober 1910; K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 399 e.v.; J. Van Parys, *Het leven [...]*, p. 381; *Hooger Leven*, jg. 5, 15 oktober 1910, nr. 42, p. 4-bc (voordracht Amsterdam).

225. M. Belpaire, Pastor Verriest, in: *Hooger Leven*, jg. 5, 15 oktober 1910, nr. 42, p. 2-c; J. Van Parys, *Het leven [...]*, p. 381 en n. 24 (Belpaire en Muls).

226. AMVC-Letterenhuis, nr. 62562/643: Brief H. Verriest aan A. De Ridder, 30 december 1910; J. Van Parys, *Het leven [...]*, pp. 379-380 en n. 18.

227. Deze brief berust in het Letterkundig Museum, Den Haag. Het citaat staat bij J. Van Parys, *Het leven [...]*, p. 375, bovenaan Hoofdstuk 10.

Het was opvallend: de vrienden van *Van Nu en Straks* en *Vlaanderen* bleven Verriest verdedigen. Hun sympathie voor de katholieke priester bleef onverminderd. Voor Delen lagen deze tijdschriften hem te min. Uiteraard sprongen de redacties van *Dietsche Warande en Belfort* en *Hooger Leven* in de bres. Zij mikten op het antiliberaal sentiment. Enigszins verrassend was het aanbod van *De Boomgaard*. Maar boven alles stond het vast dat Buysse in het geheel niets van Verriest moest hebben. Of zijn beeld van de pastoor van Ingooigem objectief was, is een andere zaak, evenals of het biografisch perspectief dat Joris Van Parys ontwikkeld heeft voldoende recht doet aan Verriest.²²⁸ Ondanks de invectieven van Delen en Buysse bleven Vermeylen, die er in deze kwestie in de tweede helft van 1910 het zwijgen toe deed, en Toussaint van Boelaere helemaal achter hun pastoor staan. Hun bewondering zou in de volgende jaren nog groter worden.

Er valt nog een laatste kanttekening te maken bij het 'zwijgen' van Vermeylen en Toussaint. Natuurlijk beseften de Brusselaars waar de tekorten van Verriest lagen: zijn hang naar romantische inkleding over het legaat van Gezelle en Rodenbach, zijn eindeloze herhaling van de clichés over zichzelf en zijn tekort aan rationele scherpte. Maar zijn gezag was op dat ogenblik in Vlaanderen, en zelfs in Nederland, uitzonderlijk. Dat paste in hun strategie die uiteindelijk op vernieuwing mikte. Zij beseften, zoals Matthijs de Ridder aangeeft, dat Verriest een ideale brug had geslagen naar het liberale en vrijzinnige deel van de Vlaamse beweging.²²⁹ Die kleine polemiek zou het vertrouwen van Vermeylen in de pastoor niet aantasten. Integendeel, het groeide nog naar de climax toe van de Ingooigemse viering van 17 augustus 1913.

Vrijheid is macht om zich zelf te zijn

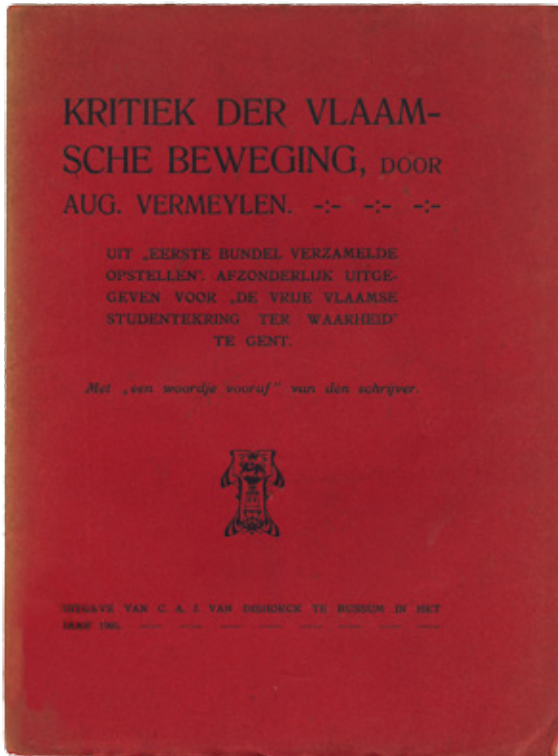
Na deze onverkwikkelijke polemiek van het najaar 1910, brak voor Vermeylen een periode aan van enkele omvangrijke syntheseseteksten. Hij zowel als Stijn Streuvels waren in juli 1910 door Max Rooses aangezocht om voor het prestigieuze project *Vlaanderen door de eeuwen heen* een bijdrage te leveren: de bewoner van het Lijsternest over "*Veld en dorp in Vlaanderen*" en de Ukkelse hoogleraar over "*De Vlaamsche Letterkunde*".²³⁰ Typisch voor Vermeylen was dat hij diep onder de indruk bleef van de Roeselaarse

228. Zie J. Van Parys, *Het leven [...]*, p. 375 e.v.: de "*charismatische opperherder van de Vlaamse letteren*", gedragen door een overdreven mythe, maar ook slachtoffer daarvan.

229. M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk [...]*, pp. 167-168.

230. S. Streuvels aan E. De Bom, 11 juli 1910; H. Speliers, *Dag Streuvels [...]*, pp. 333-334; K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 392. Het werk verscheen in twee delen bij Elsevier Amsterdam in 1912 en had als medewerkers (in alfabetische orde): Frans Van Cauwelaert, Alfons De Cock, Jozef Denucé, Lodewijk Dosfel, Paul Fredericq, Niko Gunzburg, Pol De Mont, Lodewijk De Raet, Maurits Sabbe, Stijn Streuvels, Herman Teirlinck, Jozef Vercoillie, Prosper Verheyden en August Vermeylen.

Opstellen van A. Vermeylen werden herhaaldelijk gedrukt. Zo ook door de Gentse vrijzinnige en non-conformistische studentenvereniging Ter Waarheid (1904-1910). [ADV, VB 5010]

beweging niet anders zijn dan *“ons volk te herstellen om te groeien in zijn vorm, in zijn recht, in zijn welvaart en zijn ongeschonden persoonlijkheid”* en door solidaire samenwerking *“tot de volledigste ontwikkeling op te voeren”*. Verriest, Vermeylen en Van Cauwelaert zitten hier in 1911 wel bijzonder dicht bij elkaar.²³¹

In 1912 was Vermeylen bijzonder productief. Hendrik Conscience werd immers uitgebreid gevierd. Op 21 juli sprak August in Brussel, namens de Vereniging van

Rodenbachherdenking uit de zomer van 1909. Dat hield hij nogmaals voor aan de vrijzinnige studentenbond van het atheneum van Antwerpen op 15 januari 1911: *“daar heb ik voor de eerste maal dat nieuwe geluk gevoeld.”* Dat geluk bestond voor hem in de zekerheid van een rechtvaardige behandeling van de Vlamingen door een steeds sterkere wettelijke impact. *“Daarnaast is er een andere groeikracht; het is de kracht zelf (...) van het vlaamsche volk om te groeien, om gezond te zijn, en om groot en schoon te zijn...”* Diezelfde verriestiaanse denkpiste werd door Frans Van Cauwelaert in het eerste nummer van het weekblad *Ons Volk Ontwaakt*, 7 september 1911, vastberaden bewandeld: voor de jonge volksvertegenwoordiger kon het doel van de Vlaamse

231. A. Vermeylen, Eisen ener Vlaamse kultuur, opgenomen in: *AWW [...]*, dl 4, 1955, pp. 67-74 (citaat op p. 70); F. Van Cauwelaert, in: *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 1, 7 september 1911, nr. 1, p. 1. Zie voor deze laatste: R. Vervliet, *De literaire manifesten van het fin de siècle in de Zuidnederlandse periodieken 1878-1914*, II, Gent, 1982, nr. 139, p. 512; G. Durnez, *De Standaard. Het levensverhaal van een Vlaamse krant 1914-1948*, Tielt, 1985, p. 23 (facsimile van deze eerste pagina); L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst van België 1910-1919*, Antwerpen, 2001, p. 11 e.v., de hele paragraaf: *Een voltooiing van de Vlaamse Beweging?*

Vlaamsche Letterkundigen, en hield het – m.i. voor het laatst – bij de *nationale* betekenis van de literatuur, de gewone retoriek dus. Enkele weken later, op de officiële herdenking in Antwerpen, 11 augustus klonk zijn toon strijdvaardiger en actueler: het ging om de vernederlandsing van de Gentse universiteit, op het spreekgestoelte naast Hendrik Baels en Camiel Huysmans.²³² Voor Vermeylen was het punt bereikt, zo vond hijzelf, waarop een *update* van de nationale literatuur noodzakelijk was geworden, met het traditionele discours over Gezelle, Rodenbach en Verriest. Precies dat kon men horen op 7 oktober, nu in Brussel, dit keer voor de kring Help U Zelf, waarin Vermeylen en Toussaint in hun jonge jaren nog gemiliteerd hadden. Nu was die kring het jaar voordien op 11 oktober 1911 heringericht, in het Vlaamsch Huis op de Grote Markt. In dat kader was Vermeylen gevraagd.²³³

De hoogleraar uit Ukkel maakte van de gelegenheid gebruik om zijn oude tekst uit 1900, uit *Van Nu en Straks*, in herinnering te brengen en bij te stellen, onder de titel *België in de Europese beschaving*. Deze tekst werd niet opgenomen door de uitgevers van het *Verzameld Werk*. Vermeylen herdefinieert de verhouding tussen internationalisme en nationalisme, die “*niet noodzakelijk tegengestelde begrippen*” moeten zijn. In zijn betoog behandelt hij twee belangrijke aangelegenheden. Vooreerst had hij het over de concrete sociale situatie van vele Vlamingen, slachtoffer van de permanente verfransingsdruk en beroofd van elke cultuurtaal. “*Bedenkt maar*”, zo zei hij, “*wat het voor een volk betekent, als diegene die slechts lager onderwijs geniet zich daar twee cultuurtalen moet laten opdringen, en in de korte spanne tijds waarover hij beschikt, geen enkele behoorlijk aanleren kan en dan eigenlijk geen taal meer bezit.*”²³⁴

Met precisie legde hij de bevolkingspiramide uit die het gevolg was van alle voorgaande wantoestanden. Hij beschreef de brede en massieve onderlaag, “*de overgrootste meerderheid der Vlaamsche bevolking, drie millioen menschen, die alleen Vlaamsch spreken en geen aanraking met hooger intellectueel leven kunnen leiden*”. Dat zijn “*de tobbers, de wroeters, de koelies die in eigen land moeten onderdoen voor Walen en Duitschers, want dezen hebben degelijk vakonderwijs kunnen genieten en zijn dus beter gewapend...*” Al deze mensen hebben geen vrijheid, want “*vrijheid is niet de afwezigheid van dwang, vrijheid is de macht om zich zelf te zijn*”. Deze brede maatschappelijke onderlaag, de meerderheid dus, spreekt “*uitsluitend zijn dialect en staat buiten de Europeesche stroomingen*”.

232. M. de Ridder, *Ouverture 1912 [...]*, pp. 110-111 en 123-124; M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk [...]*, passim. De auteur ontwikkelt een vernieuwende visie op de Conscienceherdenking van 1912 en de impact op de evolutie van de Vlaamse beweging en de rol die Vermeylen daarin gespeeld heeft.

233. R. Vervliet, *Help U Zelf*, in: *NEVB [...]*, pp. 1421-1422.

234. Dit is een thematiek die in de paragraaf *Een politiek postludium* aan bod komt, bij de Vlaamse meeting van 10 februari 1914 in Brussel, waarop ook Hugo Verriest het woord voert.

Dergelijke ongezonde situatie mocht evenwel geen verontschuldiging zijn voor een overtrokken anti-Franse of pro-Duitse sympathie. Dat was dan zijn tweede thema. Het klonk als een waarschuwing aan het adres van Maurits Josson (1855-1926) die sinds jaar en dag een kruistocht tegen Frankrijk predikte en de laatste hand legde aan zijn *Frankrijk, een eeuwenoude vijand van Vlaanderen en Wallonië* (dat in 1913 verscheen).²³⁵ “Om het nog eens met nadruk te zeggen”, aldus Vermeylen in het slotgedeelte, “eerste vereischte van een gezond internationalisme is gezond nationaal leven, en wie dat nationale leven eerst tracht te sloopen, baant niet den weg tot wereldcultuur, maar eenvoudig tot oncultuur”. En dan luidde zijn allerlaatste zin, verdiepte echo van 1900: er bestond “geen onoverbrugbare antithese tusschen Fransche geest en Germaansch gemoed, en trachten wij ons zelf, levend midden in Europa, zoo volledig mogelijk te maken (...). Dat elk van ons trachte, in zichzelf, de synthese te verwezenlijken, die we voor ons volk droomen. Om iets te zijn moeten we Vlaming zijn. Wij willen Vlaming zijn om Europeeër te worden.”²³⁶ Op deze wijze was de cirkel na twaalf jaar weer rond.

De meest omvangrijke tekst uit 1912 is die over “*De Vlaamsche Letterkunde*”, bestemd voor het eerste deel van *Vlaanderen door de eeuwen heen*. Reeds op de eerste bladzijde stelde Vermeylen dat die letterkunde “een meer dan nationale beteekenis” heeft. Zij heeft ook een Europese waarde. “Het eigene is het beste wat we anderen kunnen toonen.” Dat eigene werd echter gedurende eeuwen bedreigd, maar het leefde verder, in het besloten West-Vlaanderen, erfgenaam van Jacob Van Maerlant. Precies daar raakte hij de grondthesis van Gezelle aan. Bij Vermeylen ging het echter niet over deze uit de middeleeuwen bewaarde volkstaal, noch over de religieus-culturele connotatie die het West-Vlaamse particularisme daaraan gegeven had. Hij prefereerde de ongereptheid van elk vers, heel zeker uit de bundel *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862), “het meest dramatische boek dat we van hem hebben”.

Die absolute oorspronkelijkheid van Gezelle heeft zich ook doorgezet in zijn leerlingen, en dan eerst en vooral in Hugo Verriest. Opnieuw verschijnt *Avondstille* als “een van de mooiste gedichten waar we op wijzen kunnen”. Zijn spreektaal borrelt op “uit de zuiverste bronnen van de volkstaal”. Zijn invloed heeft zich eerst in West-Vlaanderen gevestigd en daarna in heel het Vlaamse land. Zijn leerling, Albrecht Rodenbach, is “de heraut van onze nieuwe cultuur” en de vernieuwer van de Vlaamse beweging als een gezamenlijk “opgaan naar volledige menselijke ontwikkeling”. Daarom “bestaat er veel overeenkomst tusschen zijn streven en dat der jonge groep van

235. M. De Metsenaere, *Josson, Maurits*, in: *NEVB [...]*, pp. 1595-1596.

236. A. Vermeylen, België en de Europeesche beschaving, opgenomen, in: *Nieuw Vlaams Tijdschrift*, jg. 25, maart 1972, nr. 3, pp. 221-235 (citaten op pp. 223, 226, 227, 228, 230, 233 en 235).

het tijdschrift *Van Nu en Straks*. De opvatting der literatuur is niet altijd te scheiden van de algemeene kultuurbeweging." Na de laatste vernieuwende bundels van Gezelle (1893 en 1897) zijn er drie grote namen opgedoken: Stijn Streuvels ('de mooiste verrassing'), Herman Teirlinck en Karel Van de Woestijne. Niet Cyriel Buysse dus.²³⁷

De berg der tienduizend

Op 21 november 1912 voerde Hugo Verriest in Delft het woord en op basis van de regionale editie van *Het Centrum* kan men lezen dat de spreker het weerom over Gezelle en Rodenbach heeft gehad. Matthijs de Ridder merkt daarbij op dat de pastoor van Ingooigem geen behoefte meer had "om door de jaren heen een steeds groter besef van het wezen van Gezelle en Rodenbach te bereiken. Het verhaal dat in de laatste decennia van de negentiende eeuw vorm kreeg, veranderde nauwelijks meer." Terechte opmerking, die niet opgaat voor Vermeylen. Hij had met zijn essay voor *Vlaanderen door de eeuwen heen* een poging gedaan om wel dieper door te dringen. Vermeylen besefte evenwel dat Verriest, om het in de woorden van Matthijs de Ridder te zeggen, "een waardevolle bijdrage had geleverd aan de culturele bewustwording van de Nederlanden in de breedste betekenis".²³⁸

In het bestuur van de Vereeniging van Vlaamsche Letterkundigen, zeker bij voorzitter Vermeylen en secretaris Toussaint was dit besef levendig aanwezig. Nog in de zomer van 1912 besliste het bestuur om in Ingooigem een grootse hulde op te zetten. De plannen kregen niet meteen een concrete toepassing. Waarschijnlijk is in de herfst ten huize van notaris Edmond Van Severen in Wakken een uitgebreide delegatie samengekomen waarbij Stijn Streuvels, August Vermeylen, Fernand Toussaint van Boelaere, Alfons Sevens, Edmond (vader) en Joris Van Severen (zoon) aan de voorbereidende werkzaamheden deelnamen.²³⁹ Voorzitter en secretaris van de Vereeniging dachten eraan een bezoek te brengen aan de pastorie van Ingooigem, maar op 17 december moest Vermeylen zijn secretaris alleen laten gaan, hoezeer hijzelf in persoon Verriest had willen bedanken "voor de schoonheid die gij aan het Vlaamsche woord en aan het Vlaamsche volk geschonken hebt".²⁴⁰ In dat stadium zal Streuvels wel weet hebben gehad van deze plannen, maar daar zijn geen sporen van.

237. A. Vermeylen, *De Vlaamsche Letterkunde*, in: *Vlaanderen door de eeuwen heen*, I, Amsterdam, 1912, pp. 242-312 (70 bladzijden!). De citaten op pp. 243-244, 306, 307 en 310.

238. M. de Ridder, *Ouverture 1912* [...], pp. 174-175.

239. E. Vanhole, *Toussaint als "bureelman": zijn rol bij de WL en de Verriest-hulde*, in: E. Brems & T. Sintobin, *De goudsmid en de klein-inquisiteur. Essays over F.V. Toussaint van Boelaere*, Gent, 2008, p. 56. – Zie M. Cailliau, *Het jeugddagboek Joris van Severen 1911*, in: *Jaarboek Joris van Severen*, VI, 2002, pp. 7-28, de foto op p. 23 in de tuin te Wakken.

240. AMVC-Letterenhuis, nr. 4655/B1: Brief A. Vermeylen aan H. Verriest, 17 december 1912.

De oude groep rond *Van Nu en Straks* stond in brand voor Verriest. Niet alleen August Vermeylen, ook Karel Van de Woestijne, die in zijn journalistieke bijdragen voor de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* twee categorieën onder de Vlaamse redenaars onderkende: “*De eerste zijn wel retorikaansch*”, zo Albrecht Rodenbach en Frans Van Cauwelaert. De tweede school is deze van Hugo Verriest aan wie men het verwijt kon toesturen “*dat hij nooit anders is geweest dan een keurder van materialen, nooit een eigenlijke bouwmeester*”. Maar Karel Van de Woestijne beschouwde hem als “*mijn leermeester, Eerwaarden Doctor [Leuven, 1906, RV], Hugo Verriest*”.²⁴¹ Des te meer August Vermeylen die nooit meer dan in 1913 de lof uitbazuinde over de pastoor van Ingooigem.

In april 1913 zetten Vermeylen en Toussaint een tweede stap. Zij schreven aan bisschop Waffelaert een brief om hem te verzoeken het erevoorzitterschap op te nemen bij de aanstaande Verriesthulde. In de brief liet het tweetal blijken dat het initiatief daartoe wel degelijk door de Vereeniging van Vlaamsche Letterkundigen genomen was, “*wegens de zoo vele en zoo gewichtige diensten die hij [Verriest], sedert bijna een halve eeuw aan de Vlaamsche kunst en aan de Belgische natie heeft bewezen. (...) Het kwam ons billijk voor dat ook aan het geheele volk de gelegenheid werd gegeven, zijn dankbaarheid openbaar te betuigen.*” Daarom werd namens de Vereeniging een verzoek gedaan tot audiëntie op het bisschoppelijk paleis: de delegatie zou bestaan uit August Vermeylen, Fernand Toussaint van Boelaere en Stijn Streuvels. Ter attentie van de bisschop werd medegedeeld dat ook de minister van Kunsten en Wetenschappen (Prosper Poulet), de gouverneur van West-Vlaanderen (baron Léon Janssens de Bisthoven, sinds maart 1912) en de burgemeester van Ingooigem aangezocht waren. De bisschop heeft nooit geantwoord en de officiële vertegenwoordiging in de war gestuurd.²⁴²

De reden lag voor de hand. De hoogste kerkelijke instantie van het bisdom Brugge was niet geneigd enige medewerking te verlenen aan notoire vrijzinnigen en bovendien lag de verhouding met de pastoor van Ingooigem, emeritus sinds vorig jaar, niet erg gelukkig. Karel Van de Woestijne heeft een tipje van de sluier opgelicht om deze afwezigheid en de onwil op 17 augustus enigszins te verklaren. Uit goede bron meende hij te kunnen bevestigen: de bisschop had geen enkele afgevaardigde gestuurd. “*Erger: hij had aan de priesters van zijn bisdom verboden aan het feestmaal deel te nemen, waar pastoor Verriest tussen twee (vrij-) metselaars*

241. K. Van de Woestijne, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 1 maart 1913, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VI, 1990, p. 119.

242. Archief Bisdom Brugge, N66, documenten Hugo Verriest: map met originele brief van 13 april 1913 (cursivering van mij). Ook in de Acta 1913 is geen spoor van enige correspondentie daaromtrent te vinden.

zou hebben gezeten. De regeering was er niet toe te bewegen het kruis van officier in de Leopoldsorde toe te kennen, hetgeen nochtans geregeld gebeurt bij zulke gelegenheden. En toen men de gouverneur der provincie West-Vlaanderen tot deelneming uitnodigde, antwoordde hij: 'Ik moet er eerst eens met de bisschop over spreken'."²⁴³ Die uitspraak van Van de Woestijne moet echter, zoals verder blijkt, getoetst worden aan het bericht van *Ons Recht* van 27 juli 1913.

Vermeylen en Toussaint lieten na de bisschoppelijke weigering niet op hun kop zitten. Zij hadden afspraken gemaakt met de 'bestuurder' van de Academie, Victor De la Montagne en stelden een definitieve werkgroep samen om het feest te organiseren met Stijn Streuvels, Alfons Sevens, Maurits Sabbe, en de jonge Joris Van Severen uit Wakken. De kopstukken onderhandelden met uitgever De Meester om uit de geschriften van Verriest een nieuwe selectie te maken, onder de titel *Werk van Verriest*. Daarvoor schreef Vermeylen "*Een woord ter inleiding*". In deze korte woorden komt Vermeylen naar voren als de eerlijke bewonderaar. "*Hugo Verriest verschijnt als het beeld der levenskracht, waardoor Vlaanderen weer tot schoonheid groeit.*" Oprecht in de teksten van Vermeylen, is de waardering voor zijn katholieke tegenvoeter. "*Heeft hij (Verriest) de eenheid van zijn wezen ontwikkeld langs de lijnen der christelijke beschouwing, zijn waarheid spreekt toch tot allen, zo dat allen die kunnen erkennen en belijden, wat ook hun geloof zij.*"

Dat alles brengt ons naderbij tot zijn leermeester Gezelle en zijn leerling Rodenbach, "*dien enen onvergetelijken, zijn geniaal kind*". En nogmaals, voor de zoveelste keer, alles is begonnen met *Avondstilte*, "*waar ziel en wereld ruisen als eenzelfde sferenzang*". In deze bijzonder beknopte inleidende tekst heeft Vermeylen in diepe ontroering Verriest gezien "*die zovelen tot het echte opwekte, maar zelf de volmaakte verwezenlijking van bloeiend Vlaams woord is*". Bij hem waardeerde hij ten zeerste "*den innigen samenhang van kunst en leven, die letterkundigen en strijders voor hogere cultuur in Vlaanderen verenigt*".²⁴⁴

Een voorsmaakje van de komende Verriestcultus deed zich voor in het Gentse Feestpaleis, in het kader van de voordrachten tijdens de Wereldtentoonstelling, op 28 juli 1913, een kleine drie weken voor de feestelijkheden in Ingooigem. Toen was het Gentse ANV aan zet, maar August Vermeylen leidde de spreker in, van

243. K. Van de Woestijne, De een en twintigste Vlaamsche kop, mitsgaders eenige andere, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 19 augustus 1913, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VI, 1990, pp. 499-506, citaat op p. 506. Van dit verbod is in het bisschoppelijk archief geen enkel spoor te vinden.

244. A. Vermeylen, Een woord ter inleiding, op *Werk van Hugo Verriest*, uitgave van de VVL, bij J. De Meester, Roeselare, 1913, opgenomen in *AVWW [...]*, II, 1951, pp. 471-473.

op een stoel in de drum van een overvolle zaal. Emmanuel De Bom vond het *“een der fraaiste redevoeringen ooit door Verriest gesproken”*, onder de titel *De bloei onze lippen: “Ik heb zoo’n schouwspel zelden bijgewoond”*. In zijn dagboek schreef professor Paul Fredericq dat de gevierde redenaar *“een der grootste acteurs was die hij van zijn leven had gezien”*. De Bom vertelde verder dat *“haast heel onze jonge letterkunde”* aanwezig was om Verriest te steunen in de stad waar *“dag aan dag de Vlamingen worden gehoond en vernederd”*. Hij stond naast Vermeylen te luisteren en beschreef de uitbarsting van het auditorium bij de slotwoorden van de pastoor van Ingooigem. *“Ik vergeet nooit het geluid, dat als een Thebaansche trompet in mijn ooren galmde. (...) ‘t Was de trompet van Gust Vermeylen, den kooraanvoerder, die vlak tegen mijn trommelvlies aandonderde: ‘Leve het Vlaamsche Vlaanderen!’.”* En wat zal het dan worden op 17 augustus, zo vroeg De Bom zich af.²⁴⁵

Voorzitter Vermeylen en secretaris Toussaint bogen zich sinds april over de vloed van 'toetredingen'. Aan het einde van die maand waren reeds driehonderd namen bekend. Ze werden naargelang van de inschrijving netjes afgedrukt in een verzorgde brochure die Jules De Meester leverde. De eerste lijst werd op 1 mei afgedrukt.²⁴⁶ De volgende lijsten van 1 juni, 1 juli en 1 augustus zijn evenwel niet meer beschikbaar. Het leek ernaar dat heel Vlaanderen en Nederland erbij wilde zijn. Maar waar bleven de officiële en hoogste instanties? Was het verhaal van Karel Van de Woestijne wel waar? In *Ons Recht* van 27 juli 1913, het blad van de Antwerpse Nederduitsche Bond, stond een bericht over de *“Hugo Verriest-Feesten”*. De ondertitel had zijn betekenis: *“Van hoogerhand aangemoedigd”*. De redactie meldde dat minister Prosper Pouillet als erevoorzitter aanvaard had, dat belangrijke socialistische en liberale Kamerleden, zoals Louis Franck, Edouard Pécher en Camiel Huysmans hun naam verleend hadden. *“Ook de Kath. Vl. Groep der Kamer heeft als groep zijn toetreding gezonden.”* Het blad gaf bovendien expliciet de namen van alle twintig leden van deze parlementaire formatie, waarvan Frans Van Cauwelaert de leiding had en Juliaan Delbeke een der zware tenoren was.²⁴⁷ Daar stak evenwel een politieke bedoeling achter dit bericht. Het blad wou niet weten van de compromis-bereidheid van Van Cauwelaert in de wetgevende dossiers van dat ogenblik: de behandeling van de legerkwestie en het aangekondigde ontwerp-Pouillet op het lager onderwijs. Het waren precies deze aangelegenheden die zware

245. E. De Bom, In 't land van Verriest, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 29 juli 1913, opgenomen in *Het levende Vlaanderen*, Amsterdam, 1917, pp. 60-63; F. Toussaint van Boelaere, in het nummer van 30 juli 1913; K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 404, II, pp. 230-231.

246. *Huldebetooging Hugo Verriest te Ingoyghem 17 Oogst 1913. Eerste lijst der deelnemers*, J. De Meester, Roeselare, 1913 (exemplaar in Provinciaal Documentatiecentrum 'Tolhuis', Brugge).

247. *Ons Recht*, 27 juli 1913, p. 3. Het was kladnotitie 926 van H. Van Velthoven (1982) die mij hier de weg wees.

Bij het dankwoord van Hugo Verriest op 17 augustus 1913: naast hem August Vermeylen en Fernand Toussaint van Boelaere (met papier in de hand). Rechts van Toussaint is Emmanuel De Bom te herkennen. [Letterenhuis, Antwerpen]

verdeeldheid zaaiden in de Katholieke Vlaamse Kamergroep.²⁴⁸ *Ons Recht* liet aldus uitschijnen dat rond de figuur van Verriest een eenheid boven de partijen en boven het gekrakeel in de Vlaamsche katholieke Kamergroep te vinden was. Het bericht betekende een regelrechte pressie op Van Cauwelaert en zijn gespleten groep. Overigens zijn, behalve Van Cauwelaert en Delbeke, slechts weinig namen uit het bericht opgedoken in de persverslagen van 17 augustus.

In Ingooigem was het woord van Vermeylen het meest beklijvende. Niemand kon nog op, zo betoogde hij, tegen de macht die het levende woord van Verriest heeft opgeroepen. Zij die het niet eens waren, bleven achterwege en zonder namen van bisschop, minister of gouverneur te noemen, waarschuwde hij: *“er is geen plaats voor verbittering”*. Het belette de hoogleraar niet aan het *“verleden te herinneren, een aangrijpend drama”* van onderdrukking waaruit voor het eerst Gezelle oprees. Daardoor kon zijn leerling het grote werk voortzetten, *“sedert een halve eeuw bijna”*.

Voor Vermeylen had het werk van Verriest *“in de eenvoudigsten zoowel als in hen die zich het meest ontwikkeld waanden, het leven opgewekt”*. Niet het minst in Albrecht Rodenbach, *“en het zij ons enig leed vandaag, dat hij zelf, uw geniaal kind, hier niet is om u te danken”*. Maar alle volgende generaties staan hier, *“broederlijk vereend, de dichters en de schrijvers (...) zij zijn gekomen van overal waar Nederlandse taal klinkt, en de besten uit Holland zijn hier, en naast hen staat heel het denkend Vlaanderen, zonder onderscheid van geloof of politieke overtuiging, en al wie voor de Vlaamse toekomst strijdt, en het volk zelf, waar alle kracht uit komt, – het volk van te lande en het volk uit de stad, de mannen van de ploeg en de mannen van de hamer en de mannen van de pen (...). Op dit ogenblik spreekt een zelfde ideaal uit hen allen.”* Zelfs de verschillende Vlaamse studentenbonden stapten in de stoet mee op. Karel Van de Woestijne had *“zoo liberale en socialistische als katholieke studenten”* opgemerkt.²⁴⁹ Op zo'n schaal had zich dat in West-Vlaanderen nog niet voorgedaan.

De feestredenaar vereenzelvigde zich met de grondinzichten van Verriest: inzichten over maatschappelijke opgang en cultuur, in de voltooiing van de Vlaamse beweging.

248. D. Luyckx, *Ons Recht*, in: *NEVB [...]*, p. 2305: *“Toen in 1913 de katholieke rechterzijde bereid bleek de algemene persoonlijke dienstplicht goed te keuren, bleef Ons Recht tegen de legerhervorming ageren en Vlaamse regimenten eisen.”* En verder: *“Tijdens de parlementaire behandeling van de schoolwet stelde Ons Recht opnieuw vast dat Van Cauwelaerts tactiek op de verwerping van de Vlaamse eisen ter zake zou uitdraaien en op de uitlevering van de Vlaamse kinderen in Brussel aan verdere verfransing.”* Zie daarvoor verder bij paragraaf *Op dat keerpunt wordt naar U gekeken* en Vermeylen en Verriest tot 1914. Een balans. Voor een genuanceerde kijk op de politieke situatie in 1913-1914, zie H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie 1830-1914. Macht en onmacht van de Vlaamsgezinden*, Kortrijk, 1982.

249. K. Van de Woestijne, *De een en twintigste [...]*, p. 503; M. de Ridder, *Ouverture 1912 [...]*, p. 179.

De pastoor van Ingoogem en met hem de oude garde van *De Nieuwe Tijd*, Emiel Lauwers en Alfons Depla, ze plaatsten zich in de rij van Alfons Sevens, René De Clercq, Frans Van Cauwelaert, Albriek Deswarte (alle vier aanwezig) en Lodewijk De Raet die de maatschappelijke, culturele en politieke krachten in Vlaanderen wilden bevorderen. *“Geen macht ter wereld kan dien groei tegenhouden.”* Het klonk als de slotzin van Verriest op de Brusselse Wereldtentoonstelling. Daarom beloofde Vermeylen plechtig, *“dat we met al de krachten die in ons zijn, uw voorbeeld zullen getrouw blijven”*.²⁵⁰ Hij was *“oprecht opgelaten over de tentoongespreide eensgezindheid”*.²⁵¹

Het antwoord van Verriest werd alleen (gedeeltelijk) bekend in de persverslagen. *“Mijn heele leven”*, zo zei de pastoor, *“ben ik een kind van de waarheid geweest”*. Het was enkele weken geleden, 9 juni, precies een halve eeuw geleden dat hij als priester-leraar begon aan het Sint-Lodewijkcollege in Brugge, *“en sedert dien is er geen dag voorbij gegaan zonder werk voor Vlaanderen”*. Met het zicht op de altijd durende problematiek van de vernederlandsing van het onderwijs voegde hij daaraan toe: *“Vlaanderens onderwijs ligt in uw hand en ik herhaal wat ik drie jaar geleden tot de koning en de koningin zeggen mocht (...): ‘wie zal er komen om dat volk den weg naar hooger leven te versperren? Niemand!’”* De *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, bij monde van Emmanuel De Bom, voegde daar *“een donder van toejuichingen”* aan toe.²⁵²

Aan het banket las Vermeylen een telegram van de koning voor met gelukwensen *“aan den eerbiedwaardigen priester die door gansch Vlaanderen wordt gevierd”*. Frans Van Cauwelaert toostte *“op het toonbeeld van Verriests leven, dat een open boek is der waarheid”*.²⁵³ Hij had net als Vermeylen een groot ontzag voor de figuur van de pastoor. In zijn retrospectieve *Gedenkschriften* roemde hij hem niet alleen als *“de meester van Albrecht Rodenbach, maar ook als een Vlaams strijder, waarvan nu de betekenis voor onze Beweging nog niet voldoende bekend is”*.²⁵⁴ Van zijn kant schreef Caesar Gezelle, die zowel door Verriest als door Vermeylen in hun literaire overzichten met een ereplaats bedacht werd, in *Het nieuws van den dag*: *“de Verriestdag is het samenvatten van een lang en lastig verleden (...) en de volle morgenschemering*

250. A. Vermeylen, Toespraak, 17 augustus 1913, opgenomen in: *AWW [...]*, IV, 1955, pp. 803-806.

251. M. de Ridder, *Staatsgevaarlijk [...]*, p. 168.

252. AMVC-Letterenhuis, Map V 4835: persknipsel E. De Bom, De Hugo Verriest-dag, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant* de rubriek Kunst en Letteren, 19 augustus 1913. Daar berust ook een handschrift van Verriest met een concept-antwoord, vier bladzijden, niet gesigneerd, onder nr. 2423/13.

253. De tekst van het telegram werd afgedrukt in alle bladen, zie de persknipsels in AMVC-Letterenhuis, Map V 4835; M. Van Mechelen, *Kroniek Frans Van Cauwelaert*, Beveren, 1980, p. 52, zonder bronopgave van de uitspraak.

254. *Gedenkschriften [...]*, 1971, p. 186. Het nu slaat op de jaren '50 van de vorige eeuw. Sindsdien werd in de Verriest-studie slechts weinig voortgang geboekt, uitzondering gemaakt voor J. Van Hecke, *De Flandriens van Hugo Verriest, van Gezelle tot Streuvels*, Antwerpen, 1997.

van een blij heldere dag, want de dag dat Vlaanderen herwordt.”²⁵⁵ Wanneer op 23 september – de naklanken waren nog niet uitgestorven – de pastoor weer een grote redevoeving hield in het Gentse kader, tijdens de zgn. ‘Vlaamsche Dagen’, merkte Karel Van de Woestijne geamuseerd op dat “de koning der Vlamingen, Hugo Verriest, bij zijn intrede luid (werd) geovationeerd”.²⁵⁶ Het decor werd gevormd door het Tweede Vlaams Filologencongres, waar volgens de inschrijvingslijsten talrijke jonge priester-leraars uit de colleges aanwezig waren: de generatie waar Verriest zo lang had op gewacht.

Een politiek postludium

Het feest op ‘de berg der tienduizend’ had naar het woord van August Vermeylen een historische, een ‘epochale’ betekenis voor Vlaanderen. 17 augustus betekende veel meer dan een ‘katholieke’ manifestatie en zeker veel meer dan een ‘West-Vlaamse’ aangelegenheid. De redactie van *Dietsche Warande en Belfort* bleef echter wel binnen deze twee beperkende grenzen. Zij bracht in het eerstvolgende nummer een hoofdartikel dat het intellectuele milieu rond Verriest verengde tot een corona van katholieke, secundaire figuren onder leiding van Gezelle “den grooten meester”, want allen waren ontsproten aan “dit strookje grond”. Er sierden 28 namen dit regionale pantheon, waarvan velen behoorden tot de ‘Vlaamsche Koppen’. Maria Belpaire en Jules Persyn kenden slechts één uitzondering, de Bruggeling Maurits Sabbe en zij repten met geen woord over de toespraak van August Vermeylen.²⁵⁷

De herfstmaanden van 1913 neigden nog tot intensere samenwerking tussen Vermeylen en Verriest, rond de pijnpunten in het wetsontwerp-Poulet op het lager onderwijs, waarbij zowel een taaltregeling als de verheffing van de lagere standen centraal stonden. Het begon voor Verriest al op de Zesde Sociale Week van de Belgische Volksbond in Leuven (einde september) waar formeel de problematiek van de werkmanskringen aan de orde stond maar in de schaduw daarvan niet kon gezwegen worden over de sociale gevolgen van de schoolplicht en de verlenging tot veertien jaar. De gevierde Verriest hield daar geen ideologische reflectie over de fundamenteën van de christelijke sociale beweging, maar een opgemerkte avondcauserie over de “nog veel te groote en hooghartige sociale onwetendheid”. Wel hield Hendrik Heyman een referaat over ‘het Vlaamsch in het ontwerp op het lager onderwijs’.²⁵⁸

255. AMVC-Letterenhuis, Map V 4835: persknipsel C. Gezelle, Hugo Verriest, in: *Het nieuws van den dag*, 14 augustus 1913, p. 1-a (hoofdartikel).
256. K. Van de Woestijne, De Vlaamsche Dagen, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 22 september 1913, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VI, 1990, p. 525.
257. *Dietsche Warande en Belfort*, jg. 14, augustus-september 1913, nr. 8-9, pp. 97-100.
258. Zie *Hooger Leven*, jg. 8, 20 september 1913, nr. 38, en 27 september 1913, nr. 39.

Inderdaad, minister Poulet (kabinet Charles de Broqueville sedert 18 juni 1911) beoogde een vijfde organieke wet op het lager onderwijs in de Belgische geschiedenis. Het ontwerp dat op 20 juni 1913 was neergelegd, moest de politieke opvolging bezorgen aan het bijzonder progressieve en veelomvattende ontwerp van minister Frans Schollaert, regeringsleider die in juni 1911 ten val werd gebracht. Zowel Verriest als Vermeylen zagen in beide ontwerpen een dubbele kans: een maatschappelijke doorbraak voor de volksklasse en een taalregeling die voor diezelfde klasse de dwingende verfransingsdruk opheft. In augustus werd Charles Woeste aangeduid tot verslaggever van de Middenafdeling, tot ontgoocheling van Frans Van Cauwelaert en de katholieke flaminganten die deze dubbele kans gehypothekeerd wisten. Het rumoer in de Katholieke Vlaamse Kamergroep werd daardoor met de dag groter. Op 9 oktober bracht de Antwerpse volksvertegenwoordiger Alfons Van de Perre alle fundamentele bezwaren tegen het ontwerp nog eens samen, geconcentreerd op de gebrekkige en nadelige taalregeling en de bescherming van de volksjeugd.²⁵⁹

Het belang van de politieke strubbelingen kon men aflezen uit de goed gestoefde bijdragen van Karel Van de Woestijne in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* die op 15 oktober een reeks aanvatte en liet doorlopen tot 5 november.²⁶⁰ De binnenlandse pers pulde uit van strijdbare artikelen. Het probleem van moedertaal en voertaal en in het bijzonder de bedreigde situatie in Brussel raakte zelfs even over de drempel van de *Gazette van Thielt*.²⁶¹ Dat Brussel een pijnpunt zou worden, verontrustte zowel Vermeylen als Verriest.

Er kon enige flamingantische hoop gekoesterd worden toen minister Poulet op 28-29 oktober uitgebreid in het parlement aan het woord kwam, maar hij liet heel veel in bedekte termen horen. De argwaan werd dus alleen maar groter. In deze omstandigheden nam Verriest op 18 november het woord in Leuven voor *Met Tijd en Vlijt*, over "*Beschaafd Nederlandsch*". Natuurlijk herhaalde hij zijn standpunt van het Kortrijkse congres in 1902. Ook weer hier was Emmanuel De Bom aanwezig, vol lof uiteraard, wat blijkt uit een brief aan Streuvels.²⁶² Bij die gelegenheid ontweek Verriest geenszins de actualiteit: nu was het ogenblik aangebroken om de volledige taalopgang van het Vlaamse volk in een onderwijswet te realiseren.

259. A. Van de Perre, *Quelques réflexions à l'occasion du projet scolaire*, s.l., 1913; H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 323 en n. 77; L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst [...]*, pp. 88-89 en n. 155.

260. K. Van de Woestijne, De Schoolwet (I), in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 15 oktober 1913, opgenomen in: A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VI, 1990, p. 587 e.v.

261. *Gazette van Thielt*, jg. 64, 18 oktober 1913, nr. 83, p. 1-bc: 'Ontwerp van schoolwet', en p. 1-d: 'Vlaamsch Brussel boven'.

262. *Hooger Leven*, jg. 8, 22 november 1913, nr. 47, p. 4-b; E. De Bom aan St. Streuvels, 25 november 1913, in: K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 472.

Ondertussen vonden Vermeylen en Verriest elkaar in de Brusselse voordrachten-cyclus van de Vlaamsche Vereeniging van Letterkundigen: de pastoor op 29 november over Guido Gezelle en de hoogleraar op 13 december over Albrecht Rodenbach. De politieke actualiteit van de volgende weken stelde die samenwerking nog scherper. Op 12 december wilde premier Charles de Broqueville de besprekingen over het wetsontwerp in de Kamer versnellen. Nog voor Kerstmis werd het duidelijk dat de flamingantische eisen in de koelkast zouden verdwijnen. De Roeselaarse volksvertegenwoordiger Juliaan Delbeke, oud-leerling van Verriest, legde een amendement neer ter beveiliging van de Vlaamse voertaal (ook in Brussel). Het amendement waarborgde het gebruik van de moedertaal en verschoof het aanleren van het Frans tot in het vijfde leerjaar. En het was dit amendement dat de lont aanstak voor een reeks van meetings.²⁶³

De kerstvakantie bracht uiteraard geen rust. Men keek in Antwerpse en Brusselse kringen met grote bezorgdheid uit naar woensdag 7 januari 1914, dag waarop het parlement de bespreking zou hervatten.²⁶⁴ Dat Juliaan Delbeke, een machtige man in de Katholieke Vlaamse Kamergroep, als het ware een symboolfiguur werd in de strijd tegen de taalregeling in het ontwerp-Poullet, sterkte Hugo Verriest om ook in deze materie zijn stem te verheffen. Slechts één briefje van Vermeylen was er nodig om de priester over de streep te halen: hij kwam naar Brussel en hield meeting, naast de socialisten.

Op dat keerpunt wordt naar U gekeken

De voordrachten van Verriest in Gent, Leuven en Brussel hadden te voren de aandacht op hem gevestigd, zeker nadat Antwerpen reeds op 11 januari een meeting organiseerde om druk te zetten op de Kamer.²⁶⁵ Maar ook in de hoofdstad groeide de zenuwachtigheid in de kringen van de Vlaamsche Wacht, mede ondersteund door de *Vlaamsche Gazet* van Julius Hoste jr, een krant die Verriest, blijkens zijn correspondentie met André De Ridder reeds in 1908 las.²⁶⁶ Het was de heer Edgard Rietjens (1892-1933)²⁶⁷, piepjong secretaris van de Vlaamsche Wacht, die contact zocht met August Vermeylen: hij wou dat Verriest het woord voerde op 13 januari "over

263. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 325 en nn. 84 en 85.

264. *Hooger Leven*, jg. 7, 20 december 1913, nr. 51, p. 2-bcd: 'Rond het amendement-Delbeke'.

265. J. Dedeurwaerder, *Professor Speleers. Een biografie*, Antwerpen, 2002, p. 225 en n. 312.

266. L. Sieben, *Vlaamsche Gazet (van Brussel), De*, in: *NEVB [...]*, pp. 3407-3408. Het blad was de spreekbuis van de Vlaamse vrijzinnige intelligentsia in Brussel. Verleende ook steun aan socialistische kandidaten in de verkiezingen. – Zie AMVC-Letterenhuis, V, 4835/B1: Brief H. Verriest aan A. De Ridder, 29 januari 1908.

267. L. Buning & R. De Schryver, *Rietjens, Edgard H.*, in: *NEVB [...]*, pp. 2612-2613. Rietjens had Germaanse filologie gestudeerd aan de Vrije Universiteit. In de Eerste Wereldoorlog werd hij bij het activisme betrokken.

*de noodzakelijkheid van Vlaamsch onderricht voor de Vlaamsche kinderen met het oog op de amendementen der schoolwet". "Ik smeeek u", zo schreef Vermeylen op 5 januari, "zijn verzoek te willen aanvaarden. Het is van overgroot gewicht dat Gij uw stem zoudt laten hooren. Wij staan voor een van de gevaarlijkste oogenblikken, en de verdere ontwikkeling van de Vlaamsche Beweging, met Hoogeschool en al, hangt af van de bepalingen die de Kamer nu aannemen zal. Op dat keerpunt wordt naar U gekeken, als naar een redder."*²⁶⁸

Er ontstond bij Verriest enige aarzeling maar zij was van korte duur. Medio januari versomberde de politieke situatie nog. De discussienota van minister Pouillet van 15 januari liet geen enkele hoop meer: geen plaats voor het amendement-Delbeke, zelfs al werd in katholieke wandelgangen gefluisterd dat bisschop Waffelaert het amendement gunstig gezind was. Daarvan is echter in het bisschoppelijk archief in Brugge geen enkel spoor te vinden.²⁶⁹ Ook de Vereeniging van Vlaamsche Letterkundigen gooide zich in de strijd. Dit is ontegensprekelijk het werk van het duo Vermeylen-Toussaint en waarschijnlijk ook van De Bom.²⁷⁰

De brief van Emmanuel De Bom van 25 januari aan Stijn Streuvels geeft de ontwerp-tekst van een verzoekschrift, bedoeld voor de koning en gestuurd aan alle leden van de Vereeniging. In deze tekst werd naast de uiting van een algemeen ongenoegen duidelijk ingespeeld op de eerstvolgende politieke actualiteit: de tweede stemming over het ontwerp. De brief eiste dat de Kamer 1° de afwijkingen van de Brusselse agglomeratie nader zou bepalen; 2° de woorden *et dans les communes bilingues* zou schrappen. Immers het zijn deze woorden die de wet alle betekenis ontnemen. De brief geeft verder zestien namen, waaronder Streuvels en Verriest, met een verzoek ter ondertekening.²⁷¹ Uit de bewaarde correspondentie valt echter niet op te maken of dergelijke brief zijn bestemming heeft bereikt. Het getuigt ondertussen van heftige beroering in de oude *Van Nu en Straks*-groep die de Vereeniging van Vlaamsche Letterkundigen op sleeptouw nam in dit politiek avontuur.

268. AMVC-Letterenhuis, nr. V 4655/B1: Brief A. Vermeylen aan H. Verriest, 5 januari 1914.

269. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, pp. 326-327: *Gazette van Thielt*, jg. 65, 17 januari 1914, nr. 5, p. 1-c (plots hevig voor Delbeke), 21 januari 1914, nr. 6, p. 1-d: 'Vlaamsch in de scholen', nog sterker *Het Thieltse Volk*, jg. 1, 25 januari 1914, nr. 4, democratisch en zeer geporteerd voor Verriest (archieff Joris Lannoo, Tiel); *Hooger Leven*, jg. 9, 17 januari 1914, nr. 3, p. 2-cd.3-a: 'Vlaamsche belangen' (onbevestigd bericht over Waffelaert).

270. L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst [...]*, p. 94 heeft het over een niet (nader gedateerd) initiatief van Emmanuel De Bom, die een open brief had geschreven aan minister Pouillet, ondertekend door 17 letterkundigen, waaronder Max Rooses, Hugo Verriest en Pol De Mont. Wils geeft geen nadere bronvermelding. Uit de briefwisseling De Bom-Streuvels (zie verder) is er in elk geval sprake van een open brief aan de koning.

271. E. De Bom aan St. Streuvels, 25 januari 1914, in: K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, pp. 474-475.

Het initiatief van De Bom viel bij Streuvels niet in goede aarde. Hij wou zijn handtekening niet plaatsen: *“ik heb zulken walg van dien poespas”*. De Bom liet weten dat hij daar anders over dacht. Zelfs al groeide de instemming, de man uit het Lijsternest bleef mokken.²⁷² Blijkbaar hebben Streuvels en Verriest niet met elkaar afgesproken of hadden zij daaromtrent uiteenlopende meningen. Voor Verriest ging de meetingtrein op snelheid door, net als voor Frans Van Cauwelaert die op 1 februari in de Nederduitsche Bond in Antwerpen het woord voerde. Daar bleek de *“verontwaardiging aangezwollen tot stormachtige proporties”*.²⁷³ Het was alsof Antwerpen het grote signaal gaf.

Precies op dat ogenblik haalde Vermeylen de pastoor van Ingoogem helemaal binnen voor het project van de Vlaamsche Wacht: hij moest maar over de eventuele bezwaren van zijn bisschop heenstappen. *“Gij kent”*, zo schreef de hoogleraar op 6 februari, *“het gewicht van de zaak waar het hier om gaat, en na uwe toespraak te Gent zou het zeker niemand verwonderen, dat Gij nu ook uw meening in de balans wierpt.”* De hoogleraar maakte een allusie op de toespraak van 23 september. *“Doe het maar”*, zegde Vermeylen, *“zoals gij ook gedaan hebt op de Semaines Sociales [in Leuven, RV]. Het is een nationale zaak en daarom treedt een spreker uit iedere partij op.”*²⁷⁴ Vermeylen is hier niet geheel duidelijk. Julius Hoste sr van de *Vlaamsche Gazet* (liberaal) zat de vergadering voor en leidde de sprekers in. De katholieke volksvertegenwoordiger Gustaaf Borginon (sedert juni 1912) was aanwezig maar voerde niet het woord. Hij was wel een prominent lid van de Katholieke Vlaamse Kamergroep, die op dat ogenblik zwaar verdeeld was over het amendement-Delbeke. De sprekers Albriek Deswarte en August Vermeylen hadden een socialistische overtuiging, maar geen partijmandaat. Hugo Verriest had een verzoek gekregen via de Brusselse ‘Vlaamsche Wacht’ en Vermeylen, en zijn naam volstond om met gezag deze Vlaamse zaak te verdedigen. Het ging hier dus niet om een specifieke politieke *partij*meeting maar een manifestatie gesteund door katholieke, liberale en socialistische Vlaamsgezinden uit het Brusselse. Ze hadden allen een uitgesproken politieke bedoeling: het wetsontwerp-Poulet bijsturen.

Ook ik voer voor het eerst het woord op een flamingantische meeting

De behoefte aan een pluralistisch onderbouwde actie groeide aan. Op 6 februari liet Adelfons Henderickx aan Van Cauwelaert weten dat de katholieken best wat harder

272. St. Streuvels aan E. De Bom, 26 januari 1914; E. De Bom aan Streuvels, 31 januari 1914; St. Streuvels aan E. De Bom, 4 februari 1914, in: K. Smits, *Een bundeltje [...]*, I, p. 476. H. Speliers, *Dag Streuvels [...]* behandelt deze briefwisseling niet.

273. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 340 en n. 124. Voor de betekenis van FVC in deze, zie L. Wils, *Frans van Cauwelaert en de barst [...]*.

274. AMVC-Letterenhuis, V 4655/B1: Brief A. Vermeylen aan H. Verriest, 6 februari 1914.

het pluralistisch front in eigen partij mochten sturen, zeker na de Antwerpse meeting van 1 februari onder de dwingende autoriteit van Van Cauwelaert. De persverslagen stonden bol van lof.²⁷⁵ Niet-katholieke kranten als *Het Volksbelang* (Gent) en *Ons Recht* (Antwerpen), beide van 7 februari, droegen hun steentje bij. In het eerst genoemde blad schreef Emmanuel De Bom, met een goede inschatting: “*Bedriegen de teekenen niet, dan zal van hier uit [Antwerpen, rv] de verontwaardiging als een wilde storm over heel het Vlaamsche land gaan uitbreiden.*” Het andere blad riep op tot een ware kruistocht tegen “*de ontzagelijke versterking van de verfransching in Vlaanderen.*”²⁷⁶

Blijft nog de rol van de *Vlaamsche Gazet* in het Brusselse. Zij heeft in de meeting van 10 februari een uiterst belangrijk aandeel gehad. Acht dagen voordien had ze een open brief gepubliceerd aan alle katholieke kamerleden, uitgaande van de Katholieke Vlaamsche Bond en de vijf provinciale Oud-Hoogstudentenverbonden, onder het motto zich in geen enkel geval bij de huidige regeling neer te leggen. Het waren deze laatste verenigingen die op 8 februari in Antwerpen congresseerden, met als feestredenaars Gustaaf Verriest, Juliaan De Vriendt en Frans Van Cauwelaert. Uiteraard kwam de verdediging van de Vlaamse amendementen aan bod.²⁷⁷ Hier opnieuw is de parallellie tussen Gustaaf en Hugo werkzaam. De rede van de Leuvense hoogleraar kreeg een flinke beurt. *Hooger Leven* publiceerde op 14 februari de volledige tekst.²⁷⁸ Gustaaf in Antwerpen, Hugo in Brussel, ze verdedigden in februari 1914 dezelfde zaak.

De meeting van 10 februari in het Hof van Engeland, de thuisbasis van de Vlaamsche Wacht, had onder grote belangstelling plaats: Karel Van de Woestijne heeft het over 600 aanwezigen. Ze luisterden naar drie sprekers: Albriek Deswarte, Hugo Verriest en August Vermeylen. Behalve de kleinere persverslagen zijn er twee ruime berichtgevingen: die van de *Vlaamsche Gazet* (12 februari) en die van de *Nieuwe Rotterdamse Courant* (idem). Aan het bureau zetelden Julius Hoste jr, Frans Reinhard, Lodewijk De Raet, Edgard Rietjens en Gustaaf Schamelhout. Onder de aanwezigen werden opgemerkt: Julius Hoste sr, volksvertegenwoordiger Gustaaf Borginon (sedert juni 1912), Alfred Hegenscheidt, Karel Van de Woestijne. Ja zelfs de jonge Joris Van Severen uit Wakken was zeer onder de indruk van Vermeylen.²⁷⁹

275. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 341 en n. 127. Zie *Gazet van Antwerpen*, 2 februari 1914; *Hooger Leven*, jg. 9, 7 februari 1914, nr. 6, p. 3-abcd.4-a.

276. *Het Volksbelang*, 7 februari 1914, L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst [...]*, p. 98 en n. 170; *Ons Recht*, 7 februari 1914, J. Dedeurwaerder, *Professor Speleers [...]*, pp. 227-228 en n. 396.

277. M. Van Mechelen, *Kroniek van Frans van Cauwelaert*, Beveren, 1980, p. 56; H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 340.

278. *Hooger Leven*, jg. 9, 14 februari 1914, nr. 7, p. 1-abcd; zie ook *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 4, 14 februari 1914, nr. 7, p. 84-b (met foto).

279. Dagboek J. Van Severen, 11, 14 en 15 februari 1914, de citaten bij A. Van Severen, *Joris van*

Albéric Deswarte (1875-1928), Vlaamsgezind socialist, sinds 1894 bij de Belgische Werkliedenpartij. Hij was lid van de tweede Hoogeschoolcommissie (1907) en werkzaam in het Brusselse. [Letterenhuis, Antwerpen]

Wanneer Vermeylen en Verriest, zij aan zij, de zaal binnentraden, ging “een storm van toejuichingen” op. De hoofdredactie van de *Vlaamsche Gazet* bedacht voor elk van de drie sprekers een slaande ondertitel: Deswarte zegt: “Laat ons broederlijk eensgezind tegenover de vijand staan”; Verriest krijgt: “De dag van morgen kunnen wij verliezen, de toekomst nooit!”, een parafrase op de zegezeikerheid van het ‘herwordend’ Vlaanderen; en ten slotte Vermeylen: “Het gaat om iets hoogers dan de vrede in de partijen: ons bestaan zelf staat op het spel”. Daarmee waren de grondthema’s van de meeting verwoord.

In 1982 heeft Harry Van Velthoven de aandacht toegespitst op Vermeylen. Deswarte en Verriest kregen alleen een vermelding.²⁸⁰ De Vlaamse socialist Deswarte, lid van de Hoogeschoolcommissie (sedert 1907), de zgn. Commissie-De Raet, was werkzaam in BWP-kringen in Brussel. Hij had zich goed gedocumenteerd over de politieke gelaagdheid van de 26 volksvertegenwoordigers van het arrondissement. Van de 12 katholieken had slechts één gestemd voor de Vlaamse amendementen (Gustaaf Borginon); van de 8 liberalen geen en van de 6 socialisten heeft slechts één tegen gestemd. Van zichzelf zei hij: “ik ben de woordvoerder van alle flaminganten”. Deswarte gaf geen precieze bron voor het stemgedrag van de Brusselse vertegenwoordigers. De kern van zijn betoog draaide echter meer om “de achterstand van Vlaamsche kinderen in de Brusselsche scholen. Door deze achterstand te blijven gedogen, helpen wij mede aan de inbreuk die gedaan wordt op de belangen van het volk. De belangen van het volk worden vooral in Brussel miskend.” De goedgebekte Deswarte besloot met een herhaalde oproep tot pluralisme: “Wanneer Woeste samengaat met Destrée dan, welnu dan gaan wij Vlaamsche socialisten hand in hand samen met pastoor Verriest.” Vooruitlopend op wat Vermeylen zou aanbrengen, hekelde hij de voorgestelde parlementaire tekst als “de genadeslag voor onze Vlaamsche nationaliteit”.²⁸¹

Het was ‘vader’ Hoste die Verriest inleidde, “wiens gansche lange leven is geweest een werken aan de verheffing van zijn volk”. De pastoor zelf moest, naar hij zei, enige schroom overwinnen. Hij kon niet aannemen dat het hier om een politieke meeting ging, het gold hier immers de “hoogste nood van het volk”, en hij, Hugo Verriest, “kende dat volk. ‘k heb mijn oor te luisteren gelegd”, en niets anders vernomen dan een verarmoed “zelf-misprijzen” van een achtergestelde plattelandsbevolking. “Het lagere volk kent tweeerlei nood: den harden dagelijkschen nood die het naar beneden trekt”, en anderzijds een onbewuste nood aan verheffing, en daar is maar een klein

Severin. *Een leven*, I, Torhout, 1995, pp. 70-71 en nn. 27, 28 en 30.

280. De auteur is zo vriendelijk geweest zijn kladnotitie bij dit onderdeel (met meer gegevens dan in het boek) te bezorgen, ik maak er verder dankbaar gebruik van.

281. De kladnotitie van H. Van Velthoven is gebaseerd op de *Vlaamsche Gazet* van 12 februari 1914.

teken nodig “om een springtij te verwekken”. “Zal dit teken nu gegeven worden?” zo vroeg Verriest zich af. Zeker, “toen ik vorige zomer te Ingoyghem gevierd werd, ontving ik een telegram dat luidde: achthonderd Vlaamsche meisjes bieden hulde aan den ouden pastor. Zesduizend van die meisjes zijn in Vlaamsche bonden vereenigd; en tegen die meisjes kunnen al de Kamerheeren niet op!... Er is duwkracht in Vlaanderen, het springtij nadert. Het volk zal uiteindelijk beslissen – of anders buiten!”²⁸²

Toen kwam Vermeylen aan de beurt, “bleek van aandoening en woede”, zoals Karel Van de Woestijne aangaf. “Ook voor mij is het de eerste maal dat ik op een flamingantenmeeting optreed.” De quintessens van zijn toespraak stond al in zijn brief van 6 januari aan Hugo Verriest. We staan op het gewichtigste ogenblik in de Vlaamse beweging sinds 1830. Er kon geen sprake van zijn Brussel los te laten. “De algeheele vernederlandsching van Gent zou zelfs niet kunnen opwegen tegen de algeheele verfransching van Brussel. We mogen ons niet laten onthoofden (...). Eischt dan maar een Vlaamsche hoogeschool, als het volk op de lagere school systematisch onthoofd wordt.” Daarom zijn er twee punten, waarop we niet mogen toegeven: “moedertaal-voertaal overal, en overal bepaling van moedertaal”. Voor Vermeylen was het duidelijk. “Het gaat hier om iets hoogers dan vrede in de partijen.” Hij riep de volksvertegenwoordigers op om niet toe te geven, “want wat wij verdedigen, 't is ons bestaan zelf: wij willen ons niet laten kapot maken.”²⁸³

Voor Harry Van Velthoven was Vermeylens analyse “de scherpste van wat het loslaten van Brussel door de Vlamingen zou betekenen”. Voor R. Vervliet was zijn toespraak gekenmerkt door een zeldzame explosie van “romantische, flamingantische, oratorische bevlieging.” Ze hebben allebei gelijk.²⁸⁴ De sprekers in het Hof van Engeland konden zich afvragen wat de meeting had bijgebracht. Zij was op het Brusselse niveau een niet te onderschatten gebeurtenis, waarvan de waarschuwendende boodschap onvoldoende werd begrepen. De katholieke pers stelde zich terughoudend op. *Hooger Leven* bijvoorbeeld had op 14 februari meer aandacht voor Gustaaf Verriest en Frans Van Cauwelaert.²⁸⁵ Symptomatisch was verder dat de inhoud van het

282. J. Hoste, Indrukwekkende volksvergadering te Brussel, in: *Vlaamsche Gazet*, 12 februari 1914 (kopie bezorgd door de heer Pareyn van het Liberaal Archief Gent, waarvoor dank); K. Vande Woestijne, De taalstrijd, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 12 februari 1914, in: A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VII, 1991, pp. 167-168. P. Theuninck, *Karel Van de Woestijne [...]* laat dit stuk van Van de Woestijne onbesproken.

283. A. Vermeylen, *Toespraak tot de Vlaamsche Wacht*, in: *AVWW [...]*, IV, 1955, pp. 105-115.

284. H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 341; R. Vervliet, *Vermeylen, August*, in: *NEVB [...]*, p. 3267.

285. *Hooger Leven*, jg. 9, 14 februari 1914, nr. 7, p. 2-cd.3-ab: ‘Vlaamsche belangen’, pas op de binnenbladzijden. De drie sprekers worden vermeld, maar alleen Hugo Verriest krijgt enige aandacht voor de passus over de Vlaamse meisjesbeweging.

politieke compromis omtrent het ontwerp en de Vlaamse amendementen slechts op 17 februari bekend raakte. Het territorialiteitsprincipe was opgegeven, maar er bestond nu wel een taalregeling. De drie sprekers van de Brusselse meeting hebben de op 18 februari gestemde wettekst als een nederlaag beschouwd. Flaminganten uit de hoofdstad als Julius Hoste in de *Vlaamsche Gazet* beklaagden zich over de gemiste kansen: “*Wij Vlamingen, wij strijden voor de vervlaamsching van de Gentsche Hoogeschool en wij zijn niet eens in staat om een behoorlijk lager onderwijs te bekomen.*” De krant bleef kritiek uiten op de permanente verfransingsdruk.²⁸⁶

In Vlaams-katholieke kringen beschouwde men Van Cauwelaert als de grote triomfator in de schoolwet.²⁸⁷ Vermeylen trok zich na de stemming in de Kamer in de luwte terug. De laatste maanden voor het uitbreken van de oorlog is niet zo veel meer van hem te horen. De gedeeltelijke parlementsverkiezingen van 24 mei lieten de provincies West-Vlaanderen en Brabant ongemoeid. Vermeylen noch Verriest werden geconfronteerd met verkiezingsperikelen. De ijverige ‘pastor van te lande’ bleef echter in het midden van de belangstelling staan.

Uw naam heeft daar natuurlijk met tooverkracht aan meegewerkt

Hij bleef met zijn voordrachten doorgaan, voornamelijk met betrekking tot de passage uit zijn Brusselse rede over de Vlaamse meisjesbeweging. Die passage had *Hooger Leven* reeds op 14 februari in de verf gezet. Een kleine twee weken later kondigde het Tieltsse Davidsfonds de pastoor van Ingooigem aan over ‘Schoon Vlaanderen’: niets over de voorbije schoolwetperikelen, wel de gewone retoriek over onze ‘herwording’.²⁸⁸ Maar bij diezelfde Davidsfondsactiviteit werd hij door onderpastoor Prosper Moncarey aangezocht ‘over de Vlaamsche vrouwenbeweging’ te spreken. Moncarey was een oud-collega van Cyriel Verschaeve aan het Tieltsse college, maar als sociaal werker een echte verriestiaan.²⁸⁹ Nog in de maand maart kwam Verriest spreken over dit nieuwe onderwerp.

286. K. Van de Woestijne, Moedertaal...voertaal en de regeering, in: *Nieuwe Rotterdamsche Courant*, 19 februari 1914, A. Deprez, *Journalistiek werk [...]*, VII, 1991, pp. 171-176; *Vlaamsche Gazet*, 20 februari 1914, 23 februari 1914; zie ook *Hooger Leven*, jg. 9, 28 februari 1914, nr. 9, p. 1-cd.2-a: De dracht der taalregeling in de Schoolwet; H. Van Velthoven, *De Vlaamse kwestie [...]*, p. 345 en n. 141; J. Dedeurwaerder, *Professor Speleers [...]*, p. 329 en n. 403.

287. Zie *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 4, 28 februari 1914, nr. 9: grote foto op de titelbladzijde.

288. *Gazette van Thielt*, jg. 65, 25 februari 1914, nr. 16, p. 2-b; 4 maart 1914, nr.18, 1-bc.

289. Archief Joris Lannoo, Tielt, in: *Het Thieltsche volk*, jg. 1, 15 maart 1914, nr. 11; circulaire en teksten Gabriëlle Van Caeneghem; over P. Moncarey, zie R. Vanlandschoot, Prosper Moncarey. Leraar, onderpastoor, sociaal werker, flamingant. Tielt 1901-1925, in: *De Roede van Tielt*, jg. 42, oktober-december 2011, nr. 4, pp. 312-413.

Op 12 april werd Verriest verwacht in het Sint-Stanislascollege in Berchem over “*de opgang van het Vlaamsche volk naar een eigen cultuur*”, maar aangezien hij ziek was, werd hij vervangen door Frans Van Cauwelaert.²⁹⁰ Het waren de dagen waarop bleek dat het speciale *Gedenkboek* van de Ingooigemse hulde van de vorige zomer door slordigheid en geldgebrek in de schuif bleef. Eva Vanhole heeft daaromtrent de pittige details uit de briefwisseling Toussaint-Streuvels gepuurd en het leek ernaar dat voorzitter Vermeylen uit de buurt bleef.²⁹¹ Ondertussen ging de aandacht van Verriest naar een pluralistisch initiatief van zijn oud-dorpsgenoot René De Clercq. Op 4 mei dankte voorzitter De Clercq de pastoor voor zijn aandeel bij de oprichting van een Algemeen Kunstverbond van beide Vlaanderen: “*Uw naam heeft daar natuurlijk met tooverkracht aan meegewerkt.*”²⁹² De vereniging deemsterde weg bij de naderende oorlog.

De aandacht voor Hugo Verriest leek maar niet te verzwakken. Het West-Vlaamse Oud-Hoogstudentenverbond vierde zijn zilveren jubileum in Brugge op 21 mei, een vereniging waarin zoveel oud-leerlingen in thuis hoorden en Juliaan Delbeke sinds 1888 een centrale plaats had bekleed. Verriest werd als erevoorzitter verkozen.²⁹³ Hij beschouwde zich nog niet als uitgeteld. Op 30 juni schreef hij Aleida Nijland in Amsterdam om te bevestigen dat hij voor De Violier een voordracht zou houden. Uit de notulen van de Amsterdamse vereniging bleek dat de pastoor daar geweest is op 14 juli.²⁹⁴ Over het ‘Herworden’ van Vlaanderen natuurlijk. Het leek alsof hij niet kon ophouden.

Vermeylen en Verriest tot 1914. Een balans

De samenwerking tussen beiden gedurende twee decennia werd in de historiografie van de Vlaamse literatuur en van de Vlaamse beweging te veel over het hoofd gezien. Verriest bleef opgesloten binnen de rijke traditie van het West-Vlaamse ultramontaanse particularisme, ten overvloede bekend voor zijn voordrachten over Guido Gezelle, ook in Nederland. Vermeylen van zijn kant kon terecht doorgaan voor de grootste vrijzinnige, flamingantische en socialistische voorman met een enorme wetenschappelijke en culturele bagage. Zijn verdienste om aan het einde van de negentiende eeuw de visie op de Vlaamse beweging te hebben opengetrok-

290. M. Van Mechelen, *Kroniek [...]*, p. 57.

291. E. De Bom aan St. Streuvels, 29 april 1914, in: K. Smits, *Een bundeltje [...]*, p. 479. De drukproeven berusten in het AMVC-Letterenhuis; E. Vanhole, *Toussaint [...]*, pp. 62-65.

292. K. Hulpiaw, *René De Clercq 1878-1932. Een monografie*, Gent, 1986, p. 177 en n. 192.

293. *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 4, 23 mei 1914, nr. 21, pp. 242-244.

294. G. Donkers, *De Katholieke Kunstkring De Violier 1901-1920*, onuitgegeven doct. scriptie, Open Universiteit Nederland, 2000, p. 90.

ken, heeft blijvende betekenis tot vandaag.²⁹⁵ Deze visie werd bovendien organisch verbonden niet alleen met de literaire opvattingen van *Van Nu en Straks*, maar ook met de ingrijpende maatschappelijke en politieke veranderingsprocessen in het *fin de siècle*.

In de toenadering tussen Vermeylen en Verriest speelden de Brusselse (liberale) kring De Distel en de jonge dichter Prosper Van Langendonck een beslissende rol. De West-Vlaamse priester werd aldus een graag geziene gast in het hoofdstedelijk milieu. De dichter had een uitgesproken poëtische affiniteit met de esthetische hoogtepunten uit het werk van Gezelle en met de modern aandoende belijdenislyriek van Rodenbach. Die inspirerende verwantschap tussen Gezelle-Verriest-Rodenbach leidde via studiewerk en voorleessessies in De Distel naar de vorming van de roerige redactie van *Van Nu en Straks*, waarin Vermeylen een primordiale rol speelde. Niet later dan 1894 dook Verriest op in hun kring. De publicatie door Van Langendonck van het gedicht *Avondstilte* (1877) en het bezoek aan de pastorie van Wakken markeerden het begin van een haast ononderbroken medewerking aan *Van Nu en Straks* (vanaf einde 1894 tot 1901) en aan *Vlaanderen* (1903-1907).

Het mag symptomatisch heten dat het legaat van Rodenbach in *Van Nu en Straks* in 1897 aan bod kwam. Niet alleen Max Rooses had hier bemiddeld, de belangrijkste Rodenbachstudie van Verriest in *De Nieuwe Tijd* had de doorslag gegeven. De verering van Vermeylen voor Verriest en Rodenbach groeide alleen maar aan. Die verering kreeg twee hoogtepunten: de conferentie van november 1905 aan de Luikse universiteit en de toespraak van 22 augustus 1909 in Roeselare bij de onthulling van het standbeeld. Zij werd uiteindelijk bekroond op 17 augustus 1913 bij de massale hulde aan Hugo Verriest in Ingooigem.

Vermeylen apprecieerde de visie van Verriest op de geestelijke ontwikkeling van Vlaanderen. Hij deelde ze daarom niet helemaal, maar hij vond in de pastoor tussen 1894 en 1914 een gewaardeerde bondgenoot in de strijd voor de verbreding en verdieping van de doelstellingen van de Vlaamse beweging. Het ging voor beiden niet meer om een taalstrijd – al waren taalwetten van blijvend belang – maar ook over een algehele maatschappelijke, culturele en politieke emancipatie. Bij Lodewijk De Raet en bij socialisten als Albriek Deswarte en August Vermeylen waren dit verworven inzichten. Verriest ging met de jaren duidelijker die weg op en distantieerde zich aldus van het gesloten romantische nationalisme dat Cyriel

295. R. Vervliet, *August Vermeylen, De Wandelende Jood & Opstellen over literatuur, kunst en politiek*, Antwerpen, 2006, wijst er in de inleiding terecht op dat verschillende opstellen van Vermeylen uit de hier beschouwde periode hun intellectuele kracht behouden hebben.

Verschaeve reeds in 1913 luidkeels verkondigde. Het was dus meer dan begrijpelijk dat de kapelaan van Alveringem afwezig was gebleven op de feestelijkheden in Ingooigem.²⁹⁶

Dat Verriest en Vermeylen op de Brusselse meeting van 10 februari 1914 – samen met Deswarte overigens – het woord voerden ten voordele van het fundamentele recht van alle volkskinderen op onderwijs in de moedertaal, vorming en behoorlijke beroepsopleiding, lag geheel in de lijn van hun opvattingen over taal, cultuur en maatschappelijke ontwikkeling. Het was voor hen beiden een concrete toepassing van wat zij verstonden onder Vlaamse beweging. Wanneer de wet op 15 mei 1914 van kracht werd, was de volle inhoud van het amendement Delbeke niet gehonoreerd, maar werd de verdienste van Frans Van Cauwelaert in eigen Vlaams-katholieke aanhang hoger geprezen dan die van minister Prosper Poulet, zo noteerde Lode Wils.²⁹⁷

Ontegensprekelijk lag de samenwerking tussen Vermeylen en Verriest in de lijn van wat de Vlaamse Landdagen in de jaren '90 hadden voorgestaan en zeker in die van de 'drie kraaiende hanen', Frans Van Cauwelaert, Camiel Huysmans en Louis Franck, sinds de Brusselse meeting van 12 februari 1911, drie jaar voor de bijeenkomst in het Hof van Engeland. Nu kreeg de inspanning van het duo slechts een kortstondige en beperkte publiciteit.

Men kan er niet omheen: het streven van Vermeylen en Verriest naar volledige volksemancipatie zonder onderscheid van sociale klasse of levensovertuiging was pioniersarbeid en werd zeker niet door iedereen begrepen. Het geraakte niet in de hoofdmoot van de Vlaamse beweging voor 1914. Toch hebben beiden een grote verdienste in de vroegtijdige pogingen die zij daartoe ondernamen. De zware hypothek van de sociologische verhouding tussen katholieken en 'andersdenkenden', net zo goed als een aantal implicaties van de Belgische politiek hebben hun opzet voor lange tijd verduisterd. Het leek met de wereldbrand volledig weg te deemsteren. Verriest was in 1914 oud geworden, raakte geheel afgezonderd, te midden talrijke onvoldragen notities en opgevizelde herinneringen.

296. Over de distantie tussen Verriest en Verschaeve, zie: R. Vanlandschoot, *Kapelaan Verschaeve. Biografie*, Tielt-Gent, 1998, pp. 137-138, 140, 142, 149 e.v.; M. de Ridder, *Ouverture 1912 [...]*, p. 180 geeft aan: "Verschaeve had zich de aanblik van socialisten, liberalen en katholieken bespaard en was thuis gebleven."

297. Voor Frans Van Cauwelaert en de onderwijswet, zie L. Wils, *Frans Van Cauwelaert en de barst [...]*, p. 85. e.v.

Derde Jaargang Nr 33

16 Augustus 1913

Pracht-Uitgaal

Per Nummer 20 Cmen

ONS VOLK

ONTWAAKT

Weekblad der Samenw. Mpij "Volksontwikkeling", Montignyst., 72-74, Antwerpen.

HUGO VERRIEST

Vermeylen moest na 10 februari 1914 nog aan zijn groot en verdienstelijk werk beginnen, dat in de jaren '30 tot volle ontplooiing kwam. Verriest was in 1914 reeds de aula van de mythologische verheerlijking binnen getreden. Niet ten onrechte had de dominicaan Jules Callewaert (1886-1964) vanuit zijn klooster in Oostende in *Ons Volk Ontwaakt* van 13 augustus 1913 gehandeld over de noodzaak van de *verheerlijking* van Verriest.²⁹⁸ Die langdurige vooroorlogse verheerlijking, mede veroorzaakt door zijn pose als redenaar en zijn hang naar sympathie en erkenning, heeft zijn ware betekenis geen deugd gedaan en werd door de storm van november 1918 geheel weggeveegd. De oorlog had hem ontredderd en ziekelijk achtergelaten, te meer omdat zijn oude Waregemse vriend Léonce Du Catillon vanuit Den Haag in zijn tot Belgisch-nationalistische opvattingen bekeerd, 'zeven kogels' had beloofd voor de pastoor van Ingooigem vanwege *deutschfreundlichkeit* en verdachte sympathie voor activisten.

Niettemin bleef Verriest in het voorjaar van 1919, ondanks zijn enigszins aangetaste positie in de Koninklijke Vlaamse Academie, evenzeer ijveren voor de geroyeerde Eugeen Van Oye en Lodewijk Dosfel, evenals voor de verkiezing van August Vermeylen. Er werd op instigatie van Verriest een unanieme stemming uitgebracht op Vermeylen.²⁹⁹ Het overlijden van Verriest op 27 oktober 1922 sloot het hoofdstuk van de samenwerking definitief af. Alleen Herman Teirlinck, als voorzitter van de Vlaamse Vereniging van Letterkundigen, nam het woord op de begrafenis in Ingooigem op 4 november, bij regen en ontij. Hij herinnerde aan de verdraagzame medewerking van Verriest, sedert 1907, en het was de laatste keer dat dit verdienstelijk werk in het licht werd gesteld.

Wanneer de Tielse uitgever Joris Lannoo in 1926 een jubileumboek uitgaf, naar aanleiding van vijftig jaar *Vlaamsche Vlagge*, onder de titel *Die seer scone Historie* (meer bekend onder de naam het *Vlaggeboek*), was de waardering voor Verriest reeds aangetast door het aandikkend Vlaams-nationalisme van de jaren twintig.

Hiernaast: Titelbladzijde van *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 3, 13 augustus 1913, nr. 33. [ADV.N, VY103]

298. J. Callewaert, De beteekenis der Verriest feesten, in: *Ons Volk Ontwaakt*, jg. 3, 13 augustus 1913, nr. 33, pp. 386-388.

299. AMVC-Letterenhuis, nr. 91142/19: Brief A. Vermeylen aan H. Verriest, 15 februari 1919: over de royering en over *Quelques Aspects de la Question des Langues en Belgique* (1919); AMVC-Letterenhuis, nr. 107905/3: Brief H. Verriest aan A. Vermeylen, 23 februari 1919: HV heeft de *Aspects* gelezen: 'Alle Vlamingen moeten U dank weten.'; AMVC-Letterenhuis, nr. 117905/4: Brief H. Verriest aan A. Vermeylen, 2 april 1919, over de 'eenparige' stemming in de Academie en wil ingaan op het voorstel van AV om ook Prosper Van Langendonck te verkiezen; AMVC-Letterenhuis, nr. 91142/21: Brief A. Vermeylen aan H. Verriest: dank voor alle inspanningen en nieuw sterk pleidooi voor Van Langendonck. – De brieven uit april 1919 zijn de laatste geweest.

De pionierstijd van Rodenbach en Verriest kreeg wel de piëteitsvolle aandacht. Zelfs de belangrijke esthetica-opstellen uit de jaren 1878-1881, die zulke indruk hadden gemaakt op Prosper Van Langendonck en August Vermeylen en de teamgenoten van *Van Nu en Straks*, werden in extenso opgenomen. De samenstellers van het *Vlaggeboek* betreurden evenwel dat het nooit gekomen was tot een aparte boekuitgave van deze bijzondere opstellen. Over de bredere werking die Verriest sedert 1887 had ontplooid, stond er geen enkel woord. Vermeylen die zo begeesterd over Rodenbach en Verriest gesproken had, bevond zich volkomen buiten het gezichtsveld.³⁰⁰

Diezelfde uitgever Lannoo bracht eveneens in 1926 de eerste biografie over Hugo Verriest van de hand van Filip De Pillecyn. De auteur schetste op basis van enkele losse opmerkingen uit 'vergeelde notaboeken' van de pastoor van Ingooigem een opzet, uit 1914 of de eerste jaren daarna, om een nieuwe reeks *Vlaamsche Koppen* neer te zetten: Van de Woestijne, De Clercq, Teirlinck, Buysse, Vermeylen, Van Langendonck, Hegenscheidt. Behalve zijn oud-dorpsgenoot De Clercq betrof dit de uitgesproken *Van Nu en Straks*-groep uit 1895-1901, waarin, zoals altijd bij Verriest, Vermeylen en Van Langendonck haast onafscheidelijk samen horen en waar, onverwacht, Buysse opduikt.³⁰¹

Twee steken er bovendien in deze notities, waarbij Karel Van de Woestijne, waarschijnlijk uit persoonlijke voorkeur van de biograaf, ietwat uitvoeriger aangehaald wordt dan August Vermeylen. Over de eerste geeft hij graag het 'vriendelijk en waardeerend beeld', aanloop naar een 'lange studie'. Verriest had nog in 1914 deze opzet voor ogen, omdat de dichter onze 'moedertaal heeft veredeld en verheven.' Maar hij bleef wat kopschuw voor de vigerende katholieke kritiek op de dichter Van de Woestijne. De Pillecyn vond in de notities van de pastoor van Ingooigem deze opmerking met betrekking tot de esthetische en ethische opvattingen van de dichter: "*In Vlaanderen (...) mag ik dat niet zeggen.*"³⁰² Over August Vermeylen valt bijna diezelfde terughoudendheid op. Bij herlezing in de oorlogsjaren bleek hij voor Verriest geen echte dichter te zijn, "*geen abyssus in hert en geest*", maar een essayist met voor de katholieke priester "*te veel ondervragingsteekens*".³⁰³

300. De opstellen over esthetica zijn in het *Vlaggeboek* te vinden op pp. 943-996.

301. F. De Pillecyn, *Hugo Verriest [...]*, p. 190.

302. F. De Pillecyn, *Hugo Verriest [...]*, pp. 193-194; alleen de Oost-Vlaamse priester en literair-criticus Joris Eeckhout (1887-1951) bracht een grote waardering op. Zie zijn *Karel Vande Woestijne* (1925). Achtergronden daarover bij P. Theunis, *Karel van de Woestijne [...]*.

303. F. De Pillecyn, *Hugo Verriest [...]*, p. 195.

Verriest heeft zijn oprechte waardering voor Vermeylen mee in het graf genomen. Toen in de zomer van 1927 aan de kerkmuur van Ingooigem een gedenkteken voor de 'pastor van te lande' onthuld werd, hoorde men geen enkele herinnering aan de oude samenwerking. De stem van Herman Teirlinck op het kerkhof, vijf jaar geleden, leek uitgedoofd. Men leek vergeten te hebben dat naast de innoverende inzichten van Lodewijk De Raet en Frans Van Cauwelaert, uit de jaren onmiddellijk voor de Eerste Wereldoorlog, ook die hadden bestaan van August Vermeylen en Hugo Verriest. Alle vier voornoemden hadden de verdienste de verruiming van de Vlaamse beweging tot stand te hebben gebracht. De laatste twee bovendien met een twee decennia lang durende poging tot pragmatische katholiek-vrijzinnige samenwerking. Dat velen, voornamelijk in het Vlaams nationalisme, in de periode na 1918, dit meer universele perspectief niet verder hebben uitgetekend, doet niets af van de waardevolle inbreng van de Ukkelse hoogleraar en de West-Vlaamse priester.

Romain Vanlandschoot (°1933) is de auteur van o.a. de biografieën over Albrecht Rodenbach (2002) en priester-dichter Cyriel Verschaeve (1998). Hij is afgevaardigd bestuurder van de vzw Kapelaan Verschaeve en was hoofdredacteur van het jaarboek *Verschaeviana* (1980-1994). Hij is sinds 1981 redactielid van *Wt*.